

NE/PRIPRAVENOSŤ DETÍ A MLADÝCH ĽUDÍ SO ŠPECIÁLNYMI POTREBAMI PRE TRH PRÁCE V SR (VÝSKUMNÁ SPRÁVA)

Zmluva č. 0645/2014/OM o poskytnutí dotácie zo štátneho rozpočtu prostredníctvom rozpočtu Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR s účelom na Podporu aktivít zameraných na zvyšovanie kvality práce s mládežou s prihliadnutím na ciele a výzvy mládežníckej politiky podľa Stratégie SR pre mládež na roky 2014-2020 prostredníctvom Programov pre mládež na roky 2014-2020 (program PRIORITY mládežníckej politiky)

OBSAH

Úvod a odborný kontext.....	1
Teoreticko-metodologické otázky	2
Výskumný problém	2
Výskumný cieľ	2
Výskumná otázka	2
Výskumná metodológia	2
Výskumné metódy	2
Spôsob spracovania výsledkov výskumu.....	2
Výskumná vzorka	3
Analýza a výsledky výskumu..	5
Diskusia	24
Záver a odporúčania pre prax.....	26
Literatúra	29
Mydlíková, E., Kopcová, E., Horváthová N., Nigrovičová Z., Pirohárová M.: Ne/pripravenosť detí a mladých ľudí so špeciálnymi potrebami pre trh práce v SR (výskumná správa).	

TENENET o.z., 2015. 1.vydanie, s.29

ISBN: 978-80-970940-2-7

ÚVOD A ODBORNÝ KONTEXT

Cieľom projektu bolo riešiť nepriaznivú situáciu prechodu 20 157 zdravotne znevýhodnených detí a mladých ľudí z 809 špeciálnych základných a stredných škôl, spolu s integrovanými triedami na bežných školách (MŠVVŠ SR, 2014) zo škôl na otvorený trh práce na Slovensku. Cieľovou skupinou boli pracovníci s mládežou na týchto školách, ktorých chceme vďaka celoslovenskému výskumu v gescii Ústavu sociálnych štúdií a liečebnej pedagogiky Pdg UK v Bratislave spojiť v rámci pracovných expertíz s odborníkmi a zástupcami subjektov aktívnych v oblasti práce s mládežou. Hlavným výstupom projektu je vypracovanie koncepcie prípravy zdravotne postihnutých mladých ľudí v súčasne existujúcej situácii odborných praxí na školách s inovatívnymi prístupmi praktického vzdelávania v spolupráci so zamestnávateľmi z regionálneho trhu práce. Tento projekt je úzko prepojený na už schválený projekt "Chudoba a zamestnanie", podporený z programu Erasmus+ (KA2), kde v rámci medzinárodnej vedeckej a odbornej konferencie sa zabezpečí šírenie výsledkov a expertíz oboch projektov medzi odbornou verejnosťou a vďaka následnou tlačovej konferencii a medializácii aj medzi širokou verejnosťou.

Výskumná metodológia

Výskum je kvalitatívno- kvantitatívny a aplikovaný, využívajúci nomoteticky, expolaračný prístup so zameraním sa na vzťahy a vzájomnú inferenciu premenných.

Výskumné metódy

- štrukturovaný dotazník s otvorenými aj zatvorenými otázkami zasielaný emailom v novembri 2014 na všetkých 768 špeciálnych ZŠ (vrátane integrovaných tried bežných ZŠ) na Slovensku
- telefonické interview so zástupcami všetkých 156 stredných škôl a odborných učilíšť so žiakmi a študentmi so zdravotným postihnutím na Slovensku v decembri 2014 a januári 2015 so zámerom zistiť detailnejšie odpovede na vybrané otázky z dotazníka

Výskumná otázka

Aké faktory považujú vybraní zástupcovia škôl vzdelávajúcich deti a mladých ľudí so zdravotným postihnutím za dôležité pre úspešné uplatnenie sa na trhu práce svojich žiakov a študentov?

Tri tematické okruhy:

- vyučovanie predmetu odborných praxí na školách
- kontakty škôl so zamestnávateľmi a tvorba pracovísk praxe v regióne,
- medzisektorová spolupráca s inštitúciami zameranými na prácu s mládežou

TEORETICKO-METODOLOGICKÉ OTÁZKY

Výskumný problém

Ústav informácií a prognóz školstva SR uvádza v Štatistickej ročenke špeciálnych škôl z 15.9.2014 na školský rok 2014/2015 až 425 špeciálnych škôl a 343 špeciálnych tried na bežných školách, z toho 194 špeciálnych ZŠ, 172 praktických ZŠ a 64 špeciálnych stredných škôl, v ktorých sa vzdeláva spolu až 35 796 zdravotne postihnutých detí a mladých ľudí (15 730 v SZŠ, 10 185 v integrovaných triedach bežných školách, 5 516 v ŠSS). Podľa štatistík Sociálnej poisťovne, Štatistického úradu SR a Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR (2014) je len 30 % zo všetkých 240 tisíc zdravotne postihnutých občanov SR zamestnaných na trhu práce, teda 7 z 10 ZP ľudí je nezamestnaných ohrozených chudobou a sociálnym vylúčením. Navyše podľa výskumov sociálnych neziskových organizácií v spolupráci s Inštitútom výskumu práce (MPSVR SR, 2014) je len 5% zo všetkých zamestnancov so zdravotným postihnutím vysokoškolsky vzdelaných. Tieto zistenia poukazujú na náš výskumný problém - niekde vo vzdelávacom systéme špeciálnej pedagogiky pre zdravotne postihnutých a v príprave na povolanie a vstup na trh práce je chyba.

Výskumný cieľ

Výskumným cieľom je zistiť súčasný stav a potenciálne možnosti efektívnejšej prípravy žiakov a študentov so zdravotným postihnutím počas vzdelávania na ich vstup na trh práce.

Na základe konkrétnych odpovedí tých, čo každodenne pracujú s mladými ľuďmi so zdravotným postihnutím a zároveň ich návrhmi a námetmi na riešenie problémov v tejto oblasti sme sa pokúsili spoločne v rámci národnej a nadnárodnej spolupráce už v nadväznosti na projekt "Chudoba a zamestnanie" (program Erasmus+, KA2) zabezpečiť vzájomnú diskusiu a expertízy pracovných skupín, ktoré vyústia do návrhov na legislatívne úpravy a zmeny v politike zamestnanosti či výchovno-vzdelávacom procese aj v rámci medzirezortnej (MŠVVŠ SR, MPSVR SR) a medzisektorovej (verejný, neziskový a súkromný sektor) spolupráce nielen v záujme uľahčenia prechodu mladých ľudí so zdravotným postihnutím zo školy do zamestnania, ale aj s tým súvisiacim zvýšením celkovej kvality života takto znevýhodnených mladých ľudí na Slovensku.

Spôsob spracovania výsledkov výskumu

Výber výskumnej vzorky spĺňa kritériá reliability aj validity, keďže sme oslovili všetky školy, v ktorých prebieha vzdelávanie detí a mladých ľudí so zdravotným postihnutím na Slovensku. Otvorené otázky v dotazníku sme okódovali a následne podrobili prostredníctvom SPSS Win univariačnej deskriptívnej frekvenčnej analýze. V ďalšom kroku bivariačnej analýzy sme nominálne premenné explorovali prostredníctvom komparácie Pearsonovho Chí-kvadrát testu. Nominálne premenné v komparácii s ordinálnymi premennými (stupne dôležitosti) sme podrobili Kruskal Wallis testu pri Monte Carlo signifikancii a vzájomne dve ordinálne premenné sme v rámci neparameterického testu dvoch vzájomne závislých premenných podrobili Wilcoxonovmu testu konkrétne s využitím dvojsmernej signifikancie pri stanovenej hladine významnosti $\alpha = 0,01$ (Ritomský, 2002).

Výskumná vzorka

Výskumnou vzorkou realizovaného kvantitatívneho výskumu boli **pracovníci s mládežou pôsobiaci na špeciálnych školách alebo v bežných školách s integrovanými triedami**. Prostredníctvom emailu sme kontaktovali všetkých 768 špeciálnych škôl a bežných škôl s integrovanými triedami so žiadosťou o vyplnenie online dotazníka. Následne sme na základe spätnej väzby vyselekovali 156 ZŠ s praktickou zložkou a stredné špeciálne školy a odborné učilišťa, ktoré boli kontaktované telefonicky.

Do **výskumu sa zapojilo 77 respondentov**, ktorí disponovali relevantnými informáciami na vyplnenie daného online dotazníka. Telefonickou komunikáciou sme **zobierali zvyšných 79** reakcií od zástupcov špeciálnych stredných škôl, ktorí odmietli vyplniť dotazník z týchto dôvodov - nemajú potrebné informácie na zodpovedanie našich otázok v dotazníku, pretože nemajú kontakt so svojimi absolventmi a od tých absolventov, s ktorými majú kontakt, vedia, že sú nezamestnaní doma u rodičov a ani nevidia význam tohto výskumu, pretože považujú svojich absolventov z dôvodu ťažkého zdravotného postihnutia za nezamestnateľných. Z ich doslovných odpovedí vyberáme - "Nemáme relevantné informácie, sme špeciálna ZŠ a naši žiaci neodchádzajú do zamestnania a ani nemáme spätnú väzbu od nich, kam po skončení našej školy idú (31 škôl)", " Po skončení školy si vybavujú dôchodky a zostávajú doma, sú nezamestnateľní, najmä pre ich mentálne postihnutie (6 škôl)" alebo výrok "Zamestnávanie mládeže s viacnásobným postihnutím je takmer nulové. Buď ho zamestnajú známi, rodina vo svojich firmách alebo nič a je doma nezamestnaný". Jedná sa o polovicu špeciálnych stredných škôl na Slovensku, čo považujeme za alarmujúce.

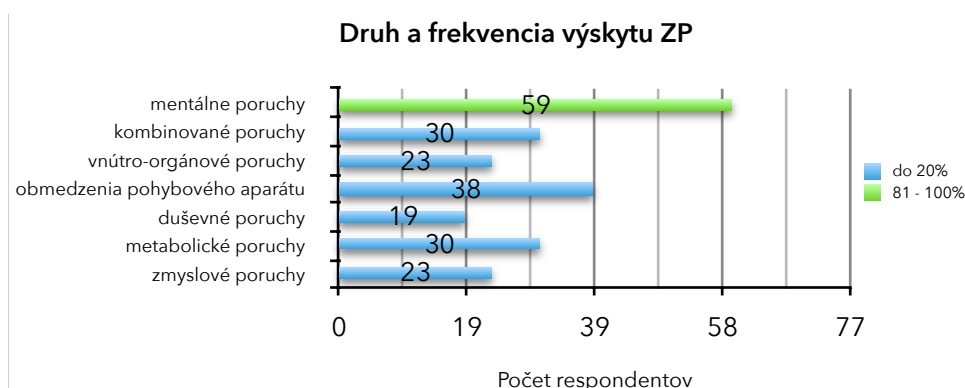
Typický respondent tohto výskumu pôsobí na špeciálnej škole (základnej, strednej alebo praktickej, kde študentmi sú iba deti a mládež so zdravotným postihnutím), pochádza z Prešovského kraja a jeho pracovná pozícia je riaditeľ. Na jeho škole ročne ukončí štúdium 1-5 absolventov, pričom odhliadnuc od formy a rozsahu úväzku, sa iba 1-20% do roka zamestná. Najčastejšími zdravotnými znevýhodneniami absolventov, žiakov a študentov našich respondentov v rozmedzí 1-20% sú obmedzenia pohybového aparátu, metabolické, zmyslové, duševné poruchy, ďalej vnútro-orgánové a viacnásobné kombinované poruchy. Najtypickejším zdravotným znevýhodneným absolventov, žiakov a študentov, a to v hodnote až 81-100% sú mentálne poruchy. Po ukončení štúdia, iba 1-20% absolventov odchádza na absolventskú prax k zamestnávateľovi, na otvorený trh práce, do existujúcich chránených dielní, alebo k zamestnávateľovi, u ktorého vykonávali odbornú prax počas štúdia. Rovnako iba 1-20% absolventov vytvára s pomocou rodičov vlastné chránené dielne alebo pracoviská. Pokračovať v štúdiu na špeciálnej strednej odbornej škole, bežnej strednej odbornej škole alebo na vysokej škole sa rozhodne 1-20% absolventov, rovnaké množstvo je umiestnených do zariadení sociálnych služieb denného typu/ s celoročným bývaním, alebo ostáva doma bez akýchkoľvek sociálnych väzieb. Najbežnejšie, až 81-100% absolventov so zdravotným znevýhodnením ostáva nezamestnaných, žijúcich v domácnosti.

Výskumnú vzorku tvorilo 57 (z celkového počtu 77) **špeciálnych** základných, stredných a praktických škôl s deťmi a mladými ľuďmi výlučne so zdravotným postihnutím, 8 bežných základných a stredných **škôl s integrovanou triedou** a 12 bežných základných a stredných **škôl s integrovanými žiakmi**.

Najpočetnejšie zastúpenie mal Prešovský **kraj** (19 zo 77), potom Košický (17) a Banskobystrický kraj (12), z ostatných krajov v rozmedzí 4-8 škôl, najmenej z Trnavského a Trenčianskeho kraja (4).

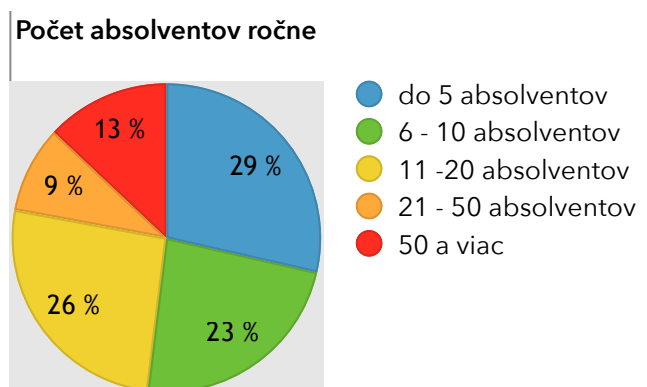
Najčastejšou **pracovnou pozíciou** našich respondentov bola pozícia riaditeľa (35 respondentov zo 77), zástupcu, učiteľa, výchovného poradcu, špeciálneho pedagóga a najmenej (2) psychológa.

Graf 1 Druh a frekvencia výskytu zdravotného postihnutia žiakov na školách priemerne za rok

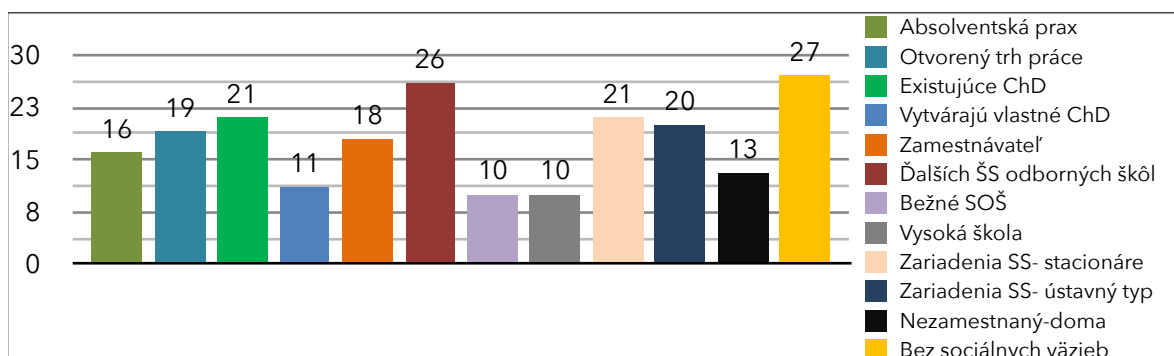
Žiakov s obmedzením pohybového aparátu majú do 20% zo všetkých žiakov 38 škôl, s metabolickými poruchami do 20% zo všetkých žiakov 30 škôl. 23 škôl uviedlo, že zmyslovými poruchami trpí do 20% žiakov na škole, duševné poruchy do 20% má 19 škôl, 23 škôl má žiakov do 20% s vnútro-orgánovými poruchami, 30 škôl má do 20% žiakov s viacnásobnými kombinovanými poruchami. Až 59 respondentov uviedlo, že majú na škole 81-100% žiakov s mentálnymi poruchami.

Graf 2 Počet absolventov na jednotlivých školách priemerne za jeden rok

22 respondentov má do 5 **absolventov so zdravotným postihnutím ročne**, 20 respondentov medzi 11-20, 6-10 absolventov skončí na 18 školách ročne, na 10 školách skončí 50 a viac žiakov ročne a 7 respondentov uviedlo, že im ročne na škole skončí 21-50 absolventov. Je alarmujúce, že až 67 respondentov z celkového počtu 77 má vedomosť o tom, že počet absolventov, ktorí sa do roka od ukončenia štúdia zamestnajú odhliadnuc od formy a rozsahu úväzku je iba do 20% všetkých absolventov.

Graf 3 Kam najčastejšie odchádzajú absolventi zo ZP po ukončení školy?

Ďalej sme skúmali, **kam odchádzajú absolventi** so zdravotným postihnutím našich respondentov najčastejšie po skončení školy. Na absolventskú prax k zamestnávateľovi odchádza podľa 16 škôl (58 neodpovedalo) do 20% absolventov, na otvorený trh práce označilo 19 respondentov do 20% absolventov, pričom 47 respondentov zo 77 na danú otázku vôbec neodpovedalo. Do existujúcich chránených dielní, podľa 21 škôl, odchádza do 20% všetkých absolventov danej školy, a iba 11 respondentov označilo, že chránené dielne a pracoviská za pomoci rodičov vytvára do 20% absolventov (neodpovedalo 65 škôl), rovnako do 20% absolventov, ako uviedlo 18 respondentov po skončení školy pracuje u zamestnávateľa, u ktorého bol na absolventskej praxi, pričom na danú otázku neodpovedalo až 58 respondentov. Po ukončení pokračuje v ďalšom štúdiu na ďalšej špeciálnej strednej odbornej škole do 20% absolventov (26 škôl), do bežných stredných odborných škôl najviac do 20% absolventov (10 škôl zo 77, neodpovedalo 66) a 10 respondentov uviedlo, že VŠ vyštuduje do 20% absolventov ich školy. Na otázku, koľko absolventov po ukončení školy je zaradených do zariadení sociálnych služieb typu denného stacionára 21 uviedlo do 20%, neodpovedalo 51 respondentov. Rovnako do 20% absolventov (20 respondentov) odchádza do zariadenia sociálnych služieb ústavného typu. Najviac respondentov v rámci ďalšieho pôsobenia absolventov po ukončení školy sa vyjadrilo práve k otázke, koľko absolventov zostáva nezamestnaných, žijúcich v domácnosti.

Analýza a výsledky výskumu

Výsledky výskumu zameraného na zisťovanie pripravenosti detí a mladých ľudí so špeciálnymi potrebami na otvorený trh práce sme rozdelili na **tri tematické okruhy** a to:

1. vyučovanie predmetu odborných praxí na školách,
2. kontakty škôl so zamestnávateľmi a tvorba pracovísk praxe v regióne
3. medzisektorová spolupráca s inštitúciami zameranými na prácu s mládežou.

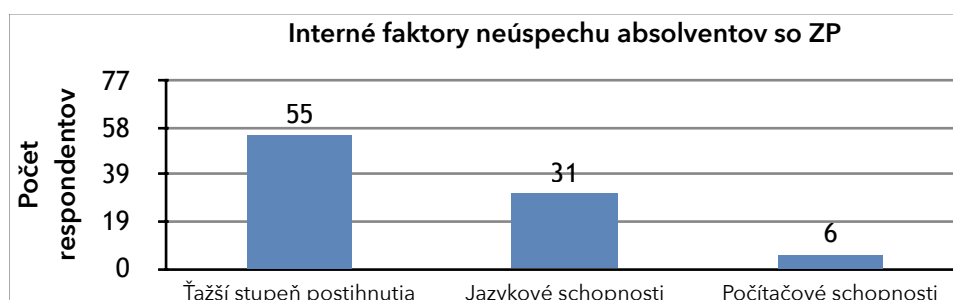
Pri realizácii výskumu boli pre lepšiu prehľadnosť jednotlivé okruhy otázok rozdelené na **interné a externé faktory**.

1 Vyučovanie predmetu odborných praxí na školách

Neodmysliteľnou súčasťou prechodu mladých ľudí so zdravotným postihnutím na otvorený trh práce je odborná prax a príprava na školách, na ktoré majú vplyv interné a externé faktory. Za **interné faktory odbornej praxi a prípravy na školách** považujeme osobné schopnosti a zručnosti detí a mladých ľudí so zdravotným postihnutím, ktoré vplývajú na efektivitu osvojenia si potrebných zručností a schopností z predmetu odborných praxí počas vzdelávania.

Za **dôvody neúspechu umiestnenia ich absolventov so ZP na trhu práce** uvádzajú školy ako naši respondenti tieto interné faktory, znázornené v grafe č. 4:

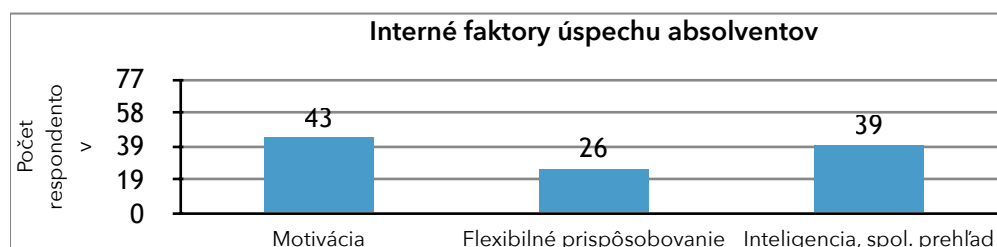
Graf 4 Interné faktory neúspechu absolventov so ZP na trhu práce

Zo všetkých 77 respondentov sa 35 úplne a 20 trochu stotožnilo s názorom, že jeden z dôvodov neúspechu absolventov so zdravotným postihnutím na trhu práce je **ťažší stupeň zdravotného postihnutia**. Neodpovedalo a nevedelo sa vyjadriť 5 respondentov a vôbec alebo nie príliš sa s daným tvrdením stotožnilo 6 respondentov zo 77. Až 31 respondentov úplne súhlasí s neúspechom umiestnenia absolventov na základe **nedostatočných jazykových schopností**. Naopak, 14 respondentov vôbec nesúhlasí s týmto tvrdením, na otázku neodpovedalo 11 z nich. aOproti tomu, **nedostatočné počítačové zručnosti** sa nejavia ako závažný problém uplatňovania absolventov so zdravotným postihnutím na trhu práce. Spolu až 38 respondentov nepovažuje toto tvrdenie za pravdivé (16 škôl sa s ním vôbec nestotožňuje, 14 nie príliš a nemá názor 8 respondentov), 21 respondentov sa s ním trochu stotožňuje a iba 6 respondentov z celkového počtu 77 (pričom 12 z nich sa nevyjadrovalo) považuje nedostatočné počítačové zručnosti za dôvod neúspechu ich absolventov.

Naopak ako **dôvody úspechu absolventov so ZP na trhu práce** uvádzajú školy ako naši respondenti tieto interné faktory, znázornené v grafe č 5:

Graf 5 Interné faktory úspechu absolventov so ZP na trhu práce

Ďalej sme zisťovali názor o dôvodoch úspechu absolventov so zdravotným postihnutím na trhu práce - interných na základe **ich osobných schopností a zručností**. Ako prvé sme sa dopytovali na **inteligenciu a všeobecný spoločenský prehľad**. Najčastejšiu odpoveď (24) sme zaznamenali možnosť „trochu“, druhá najčastejšia bola odpoveď úplne (15). Najmenej, iba 5 respondentov nemalo k danej veci názor/ nevedeli sa vyjadriť. Druhú skupinu schopností a zručností absolventov sme si zadefinovali ako **motiváciu aktívne pristúpiť k riešeniu problémov a životných prekážok**. Opäť dominovali odpovede trochu (23) a úplne (19) stotožnenie sa s výrokom. Iba 4 respondenti zo 77 sa s týmto tvrdením vôbec nestotožňujú. **Znalosť cudzích jazykov, prácu na PC a iné zručnosti** 18 respondentov nepovažuje za dôvod úspešnosti presadenia sa na trhu práce (18 neodpovedalo). Rôznorodé názory pozorujeme v schopnostiach a zručnostiach, ktoré sú zamerané na **flexibilné prispôsobovanie sa novým situáciám a zodpovedné samostatné riešenie zadaných úloh**. 18 respondentov na danú otázku nereagovalo a 11 nemalo názor k danej téme. 15 z nich sa s týmto tvrdením nie príliš stotožnilo, na druhej strane, trochu sa s ním stotožnilo 12 škôl a 14 sa s daným tvrdením stotožnilo úplne. Iba 7 respondentov označilo možnosť „vôbec nie“.

Obrázok 1 Nedostatočné PC zručnosti a uplatnenie sa na pracovnom trhu podľa respondentov

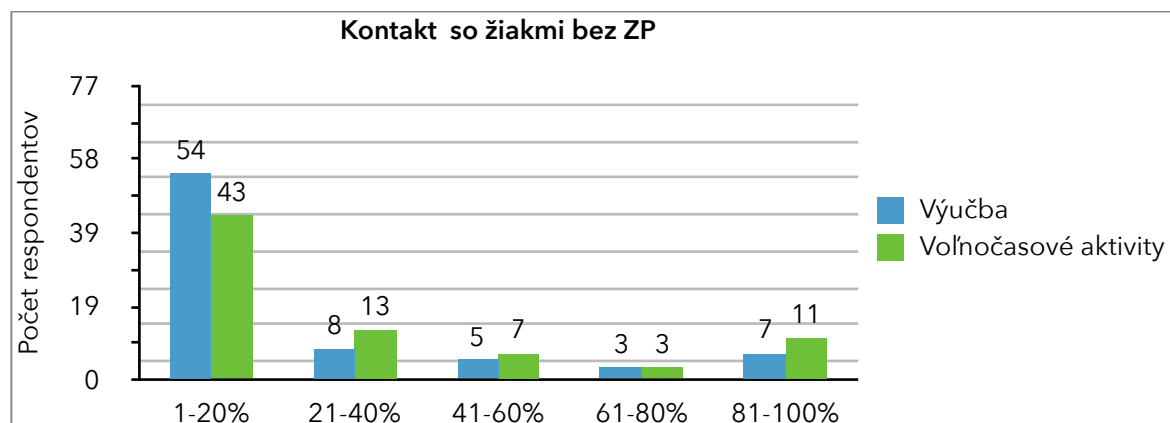
Nedostatočné PC zručnosti	
nižšia dôležitosť tohto faktora	vyššia dôležitosť tohto faktora
spolupráca so zamestnávateľmi	závislosť a odkázanosť na systém
inteligencia a všeobecný spoločenský prehľad	neistota v sociálnych vzťahoch
motivácia aktívne pristúpiť k riešeniu problémov a životných prekážok	nedôvera v seba samého
snaha a pomoc rodičov o uplatnenie ich dieťaťa na TP individuálne	ťažší stupeň ZP

Osobnostné schopnosti a zručnosti - flexibilné prispôsobovanie sa novým situáciám a zodpovedné samostatné riešenie zadaných úloh uvádza vo väčšine prípadov za **dôvod úspešného umiestnenia sa na trhu práce** 10 najúspešnejších škôl s 21- 60% zamestnanými absolventmi so ZP ($W=-6,014$; $p=0,01$). Zároveň školy, ktoré identifikujú nedostatočné počítačové zručnosti ako menší dôvod neúspechu identifikujú ako dôvod úspechu na trhu práce ich osobnostné schopnosti - inteligenciu a všeobecný spoločenský prehľad ($W=-2,845$; $p=0,01$), motiváciu aktívne pristúpiť k riešeniu problémov a životných prekážok ($W=-3,587$; $p=0,01$) a snahu a pomoc rodičov o uplatnenie ich dieťaťa na trhu práce individuálne ($W=-3,339$, $p=0,01$). Znalosť cudzích jazykov, práca na PC a iné osobnostné schopnosti a zručnosti ako dôvod úspechu absolventov so ZP považujú za menej až vôbec nedôležité školy, ktoré zároveň považujú za veľmi dôležité dôvody úspechu na trhu práce - inteligenciu a všeobecný spoločenský prehľad ($W=-3,569$; $p=0,01$), motiváciu aktívne pristúpiť k riešeniu problémov a životných prekážok ($W=-4,265$; $p=0,01$), snahu a pomoc rodičov o uplatnenie ich dieťaťa na trhu práce individuálne ($W=-3,273$; $p=0,01$), prípravu na povolenie v ich škole - konkrétne učebné plány, systémy vzdelávania a výchovy ($W=-3,515$; $p=0,01$), pomoc a spoluprácu ich školy so špeciálnym pedagógom ($W=-2,947$; $p=0,01$). Školy, ktoré uvádzajú za výrazne dôležité pre úspech na trhu práce osobnostné schopnosti a zručnosti - motiváciu aktívne pristúpiť k riešeniu problémov a životných prekážok dávali nízku dôležitosť paradoxne znalosti cudzích jazykov, práce na PC a iných zručností ($W=-4,265$; $p=0,01$), tiež flexibilnému prispôsobovaniu sa novým situáciám a zodpovednému samostatnému riešeniu zadaných úloh ($W=-3,164$; $p=0,01$).

Neistotu v sociálnych kontaktoch a nedôveru v seba samého uvádzajú ako výraznejší **dôvod neúspechu na trhu práce školy**, ktoré uviedli aj ťažší stupeň zdravotného postihnutia za dôvod neúspechu svojich absolventov so ZP na trhu práce ($W=-2,570$; $p=0,01$). Školy, ktoré uvádzali ako dôvod neúspechu na trhu práce neistotu v sociálnych kontaktoch a nedôveru v seba samého uvádzali ako ďalšie neúspechy umiestnenia sa absolventov so ZP na trhu práce aj závislosť a odkázanosť na systém a štát (slabá aktivita a motivácia riešiť vlastné problémy) ($W=-3,532$; $p=0,01$) a nedostatočné počítačové zručnosti ($W=2,786$; $p=0,01$). Nedostatočné jazykové schopnosti (najmä angličtinu) považujú školy za dôvod neúspechu na trhu práce v súvislosti s nedostatočnými počítačovými zručnosťami ($W=-4,164$; $p=0,01$), pričom ako dôvod úspechu identifikujú pomoc a spoluprácu školy so zamestnávateľmi ($W=-3,082$; $p=0,01$). Nedostatočné počítačové zručnosti v súvislosti s nedostatočnou finančnou pomocou zo strany štátu pre ľudí so ZP pri hľadaní a zotrvaní v práci sú podľa škôl dôvodmi neúspechu na trhu práce ($W=-3,576$; $p=0,01$).

Medzi **externé faktory odbornej praxi a prípravy na školách** radíme proces vzdelávania a odborných praxí na školách. Zisťovali sme dĺžku času výučby a voľnočasových aktivít žiakov so ZP s intaktnými žiakmi bez ZP.

Graf 6 Kontakt žiakov so ZP s intaktnými žiakmi bez ZP a špeciálnych potrieb

Ako prvé sme zisťovali, **koľko času výučby na škole trávajú žiaci so zdravotným postihnutím s intaktnými žiakmi bez zdravotného postihnutia a špeciálnych potrieb**. Ako najčastejšiu odpoveď (57) sme zaznamenali do 20% celkového času, naopak, iba 7 respondentov uviedlo viac ako 81% celkového času. 61-80% času výučby trávajú žiaci so zdravotným postihnutím s intaktnými žiakmi bez zdravotného postihnutia na 3 školách z celkového počtu 77 respondentov. Podobne sa javí aj ďalšia otázka, kde sme zisťovali, **koľko času trávajú žiaci so zdravotnými postihnutím s intaktnými žiakmi bez postihnutia v rámci voľnočasových aktivít**. Z grafu 6 je zrejme, že množstvo spoločne stráveného času žiakov so zdravotným postihnutím a bez zdravotne postihnutia počas výučby a voľnočasových aktivít sa zásadným spôsobom nelíši. Najčastejšie označovaná odpoveď (43) bolo do 20% celkového času. Najmenej označovaná odpoveď, rovnako ako v prípade výučby bolo rozmedzie medzi 61-80% času, nad 81% času to pozorujeme na 11 školách. Žiaci so ZP na špeciálnych školách netrávajú vo väčšine prípadov (47 z 57) žiaden čas s intaktnými žiakmi bez ZP a špeciálnych potrieb, pritom niektoré špeciálne školy (7 z 57) sú schopné zladiť vyučovanie tak, aby k takýmto kontaktom dochádzalo v 40% času výučby, 1 špeciálna škola výlučne len so žiakmi so ZP dokonca uviedla až 80% spoločne stráveného času s intaktnými žiakmi (K-W(2)=28,564; p=0,01).

Obrázok 2 Vplyv kontaktu žiakov so ZP s intaktnými žiakmi bez ZP z perspektívy respondenta

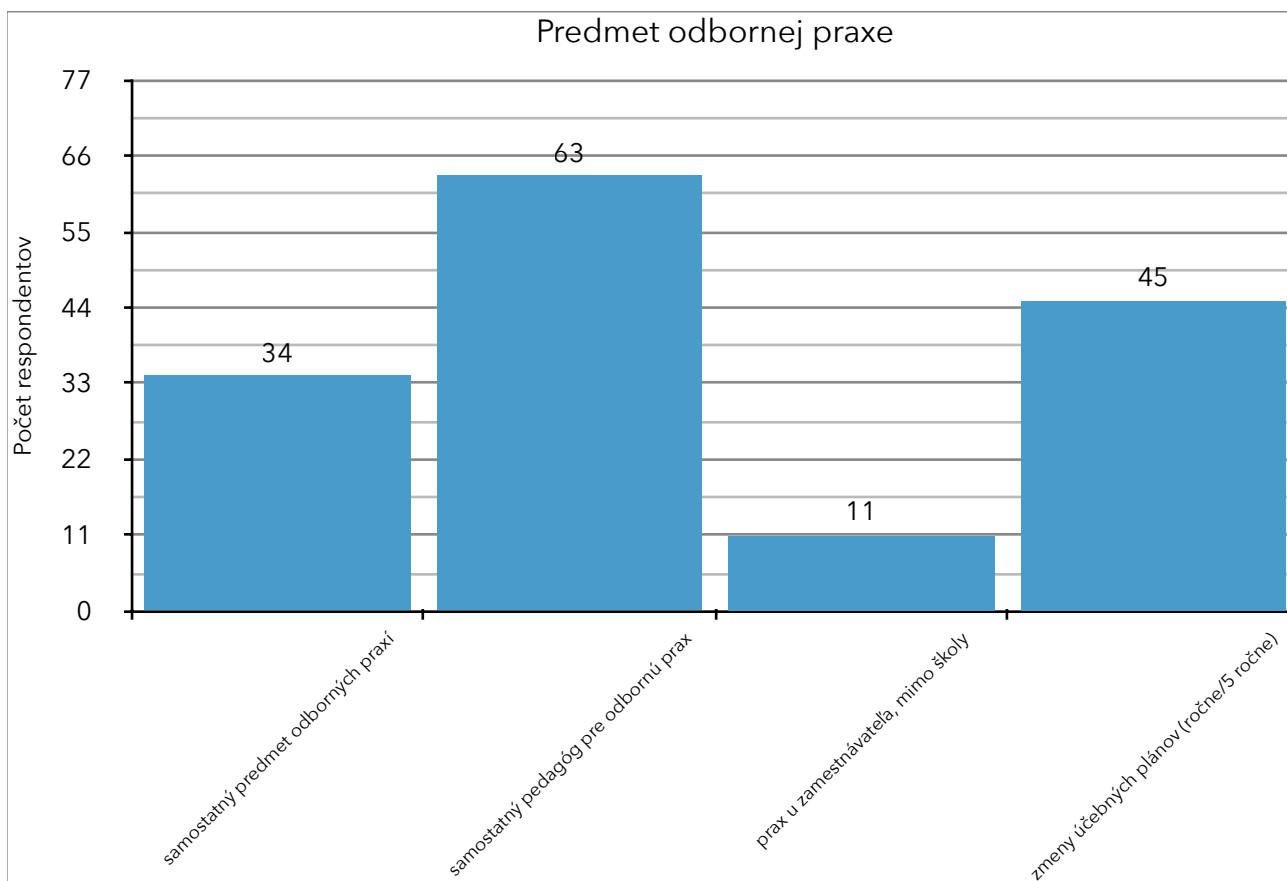
Častý kontakt s intaktnými žiakmi	
školy sú menej v kontakte s DSS	menej absolventov so ZP odchádza do DSS
ťažké ZP (mentálne alebo duševné) nevnímajú ako dôvod neúspechu na TP	
najúspešnejšie školy s absolventmi so ZP uplatniteľnými na TP zabezpečujú voľnočasové aktivity tak, že 80-100% času trávajú ich žiaci so ZP s intaktnými zdravými deťmi	

Čím viac času výučby trávajú žiaci so ZP s intaktnými žiakmi bez zdravotného postihnutia, tým menej sú ich školy v kontakte s DSS, kam odchádzajú ich absolventi kvôli ďalšiemu uplatneniu (W=-2,746; p=0,01), lebo je ich v týchto DSS podstatne menej. Čím viac času výučby trávajú žiaci so ZP s intaktnými žiakmi bez zdravotného postihnutia, tým menej ich školy vnímajú ťažší stupeň zdravotného postihnutia (mentálneho alebo duševného) za dôvod neúspechu umiestnenia svojich absolventov so ZP na trhu práce (W=-6,163; p=0,01). Špeciálne školy výlučne so ZP žiakmi **zabezpečujú voľnočasové aktivity** pre svojich ZP žiakov vo väčšine prípadov (42 z 57) tak, že vôbec nie sú zamerané tieto aktivity **na kontakt s intaktnými zdravými deťmi**, pričom 8 špeciálnych škôl je schopných toto zabezpečiť do 80% času a dokonca 1 až v 100% všetkých ponúkaných voľnočasových aktivitách pre svojich žiakov so ZP sa zameriava na kontakt so zdravými deťmi (K-W(2)=34,499; p=0,01).

Zaujímalo nás tiež samotný **predmet odborných praxí a jeho organizácia na jednotlivých školách** zapojených do výskumu. Dostali sme tieto zaujímavé výsledky, ktoré ukazuje graf č. 7 nižšie. Až 63 všetkých respondentov má na škole **vyčleneného samostatného učiteľa/pedagogického pracovníka/výchovného poradcu pre kariérne poradenstvo a odbornú prax na školách**. Iba 4 z nich takéhoto pedagóga na svojej škole vôbec nemajú. **Samostatný predmet odborných praxí má v učebných plánoch zahrnutých** 34 škôl, oproti tomu 24 škôl tento predmet vo svojich učebných plánoch zahrnutých vôbec nemajú. 9 respondentov uviedlo, že sa s dôležitosťou tohto predmetu v učebných textoch trochu stotožnili, 3 sa nevedeli k danej otázke vyjadriť a 2 respondenti neodpovedali vôbec. Zvyšných 5 respondentov označilo svoju odpoveď ako „nie príliš“ sa stotožňujú. Nadväzne sme sa pýtali, či žiaci a študenti na školách našich respondentov **chodia praxovať na pracovisko k zamestnávateľovi**. 46 (zo 77) označilo odpoveď „vôbec nie“, 5 respondentov na danú otázku vôbec neodpovedalo, a iba na 11 školách chodia žiaci praxovať k zamestnávateľovi na pracovisko. Pokračovali sme zisťovaním, **ako často sa**

zásadnejším spôsobom menia učebné osnovy smerom k zvýšeniu šancí na zamestnanie. Na 26 školách (zo 77) sa učebné plány prispôbujú a menia smerom k zvýšeniu uplatniteľnosti na trhu práce ročne, päťročne na 19 školách, 13 sa nevedelo vyjadriť k otázke a až 19 respondentov uviedlo, že sa ich učebné osnovy vôbec nemenia. Skúmali sme bližšie, akým smerom sa menia učebné osnovy. Mali sme na výber z viacerých možností. 24 respondentov na otázku vôbec neodpovedalo. Najpopulárnejšie sa zdá byť zvýšenie výučby počítačových zručností (21) (aj v rámci mimoškolského vyučovania), na druhom mieste sa učebné osnovy menia smerom k rozšíreniu/zmene študijných odborov (16). 6 škôl smeruje svoje osnovy k rozšíreniu hodín praxe a iba 2 smerom k výučbe cudzích jazykov.

Graf 7 Predmet odbornej praxe a jeho organizácia na vybraných školách

Obrázok 3 Predmet odbornej praxe v súvislosti s dôvodmi úspechu a neúspechu na trhu práce

Predmet odbornej praxe v súvislosti s dôvodmi úspechu a neúspechu miestnenia sa na TP	
Dôvody neúspechu umiestnenia sa na TP	Dôvody úspechu umiestnenia sa na TP
Nedostatok praxe a pracovných skúseností	zmeny učebných plánov ročne až päťročne
Nedostatok PC zručností	samostatný pracovník na kariérne poradenstvo a odbornú prax - častejšia tvorba nových CHD/CHP v spolupráci s rodičmi absolventov so ZP
Slabá motivácia štátnej politiky	Prax u zamestnávateľa mimo školy viac ako 50% času
-	kontakt so zdravými deťmi
-	pomoc a spoluprácu školy s miestnym úradom práce, s miestnou samosprávou, s ďalšími sociálnymi a špeciálno-pedagogickými zariadeniami v regióne
-	motivácia zamestnávateľa zo strany štátu vďaka štátnym príspevkom na zamestnávanie ľudí so ZP

Počas dopytovania sa na **dôvody neúspechu umiestnenia absolventov so zdravotným postihnutím na trhu práce** sme sa dozvedeli, že až 44 respondentov (23 trochu, 21 úplne) pokladá za dôvod neúspechu **nedostatok praxe a pracovných skúseností**. 10 respondentov tento dôvod nepokladá za neúspech uplatnenia sa. Ako najzávažnejší dôvod neúspechu umiestnenia sa na trhu práce svojich absolventov uvádza väčšina špeciálnych škôl len pre ZP žiakov (30 z 52) nedostatok praxe a pracovných skúseností, pričom však 10 špeciálnych škôl pre ZP žiakov to ako problém nevidí vôbec ($K-W(2)=9,329; p=0,01$). Nedostatok praxe a pracovných skúseností považujú za výrazný dôvod neúspechu na trhu práce školy, ktoré zároveň považujú za dôležitý dôvod tohto neúspechu aj **nedostatočné počítačové zručnosti** ($W=-3,382; p=0,01$) a **nedostatočnú motiváciu štátnej politiky zamestnanosti ľudí so ZP pre zamestnávateľa** ($W=-3,568; p=0,01$).

Ako **dôvod úspechu umiestnenia sa absolventov na trhu práce** pokladá až 41 škôl (22 trochu a 19 úplne) samotnú prípravu na povolanie v ich škole, konkrétne **učebné plány, systém vzdelávania a výchovy. Predmet odbornej praxi** považuje za dôležité v oblasti uplatniteľnosti absolventov so zdravotným postihnutím na trh práce 17 respondentov úplne, 10 trochu, avšak až 15 z nich túto oblasť nepovažuje za dôležitú. 10 respondentov sa k danej otázke nevedelo vyjadriť, 19 neodpovedalo. Nepomer je aj v **zabezpečení samostatného predmetu odborných praxí** - vo väčšine prípadov majú špeciálne školy pre ZP žiakov tento predmet samostatne v učebných osnovách (32 z 55) avšak až 11 špeciálnych škôl pre ZP žiakov nie ($K-W(2)=15,045; p=0,01$). Rozpor nastáva v príprave na povolanie ako samostatného predmetu odbornej praxe na školách ako dôvodu úspešnosti absolventov s obmedzeným pohybovým aparátom (11 z 29 uvádza vôbec nie a 10 z 29 uvádza zase úplne áno) ($W=-4,004; p=0,01$). Úspešnejším 10 školám s 21-60% zamestnanými absolventmi so ZP (nie sú to školy s integrovanou triedou alebo bežné s integrovanými žiakmi, sú medzi nimi aj špeciálne školy len so ZP žiakmi, rozloženie je v úspešnosti absolventov so ZP na trhu práce do roka štatisticky nevýznamne normálne rozložené a to isté sa týka aj rovnomerného zastúpenia druhu zdravotného postihnutia, nevyšli významné rozdiely medzi druhom zdravotného postihnutia absolventov škôl a ich úspešnosťou umiestnenia sa na trhu práce) sa **menili sa učebné osnovy zásadnejším spôsobom smerom k zvýšeniu šancí na zamestnanie** ročne až päťročne v porovnaní s menej úspešnými školami, kde sa vo viac ako polovici prípadov menili naposledy pred 10 rokmi alebo vôbec ($W=-5,611; p=0,01$). Tie školy, ktoré majú **vyčleneného samostatného učiteľa/pedagogického pracovníka/výchovného poradcu pre kariérne poradenstvo a odbornú prax na škole** zároveň chodia vo viac prípadoch **praxovať k zamestnávateľovi mimo školy**, avšak paradoxné je, že až 42 prípadov zo všetkých 64 škôl, ktoré takéhoto samostatného pracovníka majú, uvádza, že neposiela žiakov praxovať mimo školy k zamestnávateľovi ($W=-6,639; p=0,01$).

Školy, ktorých študenti so ZP chodia **praxovať mimo školy na pracoviská praxe k zamestnávateľom**, vôbec nepovažujú nedostatoknú prax a pracovné skúsenosti za hlavný dôvod neúspechu absolventov so ZP na trhu práce ($W=-3,772; p=0,01$). Zvláštnosťou je, že na školách, kde majú samostatný predmet odborných praxí v učebných plánoch len polovica posielala svojich študentov so ZP na prax k zamestnávateľovi mimo školy ($W=-5,220; p=0,01$). Príprava na povolanie na škole konkrétne počas predmetu odbornej praxe je jednoznačne dôležitým dôvodom úspechu na trhu práce podľa vyjadrení 10 najúspešnejších škôl s 21-60% zamestnanými absolventmi so ZP ($W=-5,698; p=0,01$). Na tejto praxi trávajú študenti so ZP úspešnejších 10 škôl (zo všetkých 77, úspešnejšie znamená, že majú okolo 21-60% úspešnosť umiestnenia absolventov so ZP na trhu práce do roka od skončenia školy, pričom nevyšli významné rozdiely podľa druhu zdravotného postihnutia alebo typu školy - či je špeciálna alebo s integrovanou triedou, či len integrovanými žiakmi v bežnej triede) viac ako 50% času z **času vyčleneného na predmet odbornej praxe** ($W=-3,004; p=0,01$). Nedostatok praxe a pracovných skúseností nepovažuje za problém 10 najúspešnejších škôl s 21-60% zamestnanými absolventmi so ZP ($W=-6,596; p=0,01$). Školy, ktoré považujú za úplne dôležitý **kontakt svojich žiakov so ZP so zdravými deťmi** pre ich ďalšie uplatnenie sa v

spoločnosti považujú nedostatočnú prax a pracovné skúsenosti za dôležitý dôvod neúspechu na trhu práce ($W=-2,973$; $p=0,01$).

Vyčlenený samostatný učiteľ / pedagogický pracovník / výchovný poradca pre kariérne poradenstvo a odbornú prax na škole je dôležitý faktor úspešnosti absolventov so ZP podľa tých škôl, ktorých absolveni so ZP si vytvárajú s pomocou rodičov vlastné nové chránené dielne alebo pracoviská ($W=-3,030$; $p=0,01$). Tiež ho majú školy, ktoré považujú za úplne dôležitý kontakt svojich žiakov so ZP so zdravými deťmi pre ich ďalšie uplatnenie sa v spoločnosti ($W=-2,690$; $p=0,01$).

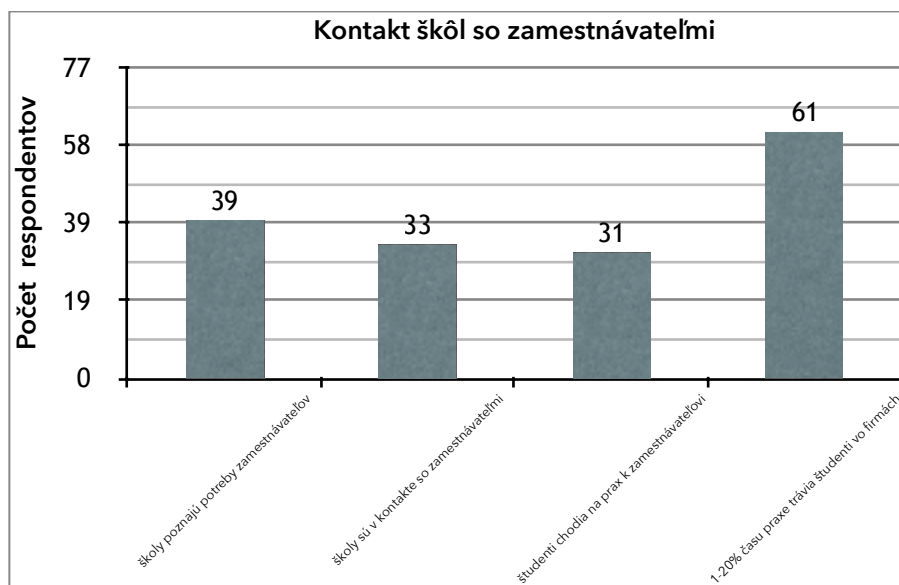
Príprava na povolanie v škole všeobecne - učebné plány, systém vzdelávania a výchovy považujú za výrazne dôležitý tie školy, ktoré súčasne nepovažujú za dôležité dôvody úspešnosti ich absolventov so ZP na trhu práce tieto - príprava na povolanie na odbornej praxi u spolupracujúceho zamestnávateľa počas štúdia ($W=-3,264$; $p=0,01$), avšak za rovnako dôležité dôvody úspechu považujú - **pomoc a spoluprácu školy s miestnym úradom práce** ($W=-2,824$, $p=0,01$), s **miestnou samosprávou** ($W=-3,290$; $p=0,01$), s **ďalšími sociálnymi a špeciálno-pedagogickými zariadeniami v regióne** ($W=-2,842$; $p=0,01$) a tiež **motiváciu zamestnávateľa zo strany štátu vďaka štátnym príspevkom na zamestnávanie ľudí so ZP** ($W=-2,732$; $p=0,01$).

2. Kontakty škôl so zamestnávateľmi a tvorba pracovísk praxe v regióne

Ako druhý tematický okruh nášho výskumu sme si stanovili **kontakt a spôsob spolupráce školy s pracoviskami praxe**, teda so zamestnávateľmi na otvorenom trhu práce v regióne. Aj tu pozorujeme interné a externé faktory.

Za **interné faktory** považujeme spôsob výkonu a realizácie odbornej praxe a spolupráce so zamestnávateľom, tiež to, či školy poznajú potreby potenciálnych zamestnávateľov ich absolventov v regióne.

Graf 8 Odborná prax a spolupráca so zamestnávateľmi

39 škôl so žiakmi so ZP **pozná potreby potenciálnych zamestnávateľov** (27 trochu a 12 úplne zo všetkých 77, 11 vôbec nie a 19 nie príliš). 7 z nich na položenú otázku stupňa dôležitosti pre úspešné umiestnenie na trhu práce nemali názor a iba jeden respondent na ňu vôbec neodpovedal. Alarmujúce sú fakty, že až 34 škôl (zo 77) nie je **v kontakte s potenciálnymi zamestnávateľmi absolventov škôl v ich regióne**, 46 škôl uviedlo, že ich študenti vôbec nechodia praxovať k zamestnávateľovi na pracovisko (teda 12 škôl má síce odbornú prax na škole ako predmet, ale tá prebieha len na škole bez pracoviska praxe u zamestnávateľa), a až 61 škôl označilo za **dĺžku času trávenia žiakov so zdravotným postihnutím na odbornej praxi vo firmách** rozmedzie medzi 1-20%.

Prešli sme k skúmaniu **dôvodu úspešnosti uplatnenia sa na trhu práce** absolventov so zdravotným postihnutím z hľadiska interných faktorov so zreteľom na zamestnávateľa.

Obrázok 4 Kontakt vybraných škôl so zamestnávateľmi a dopad na úspešnosť ich absolventov

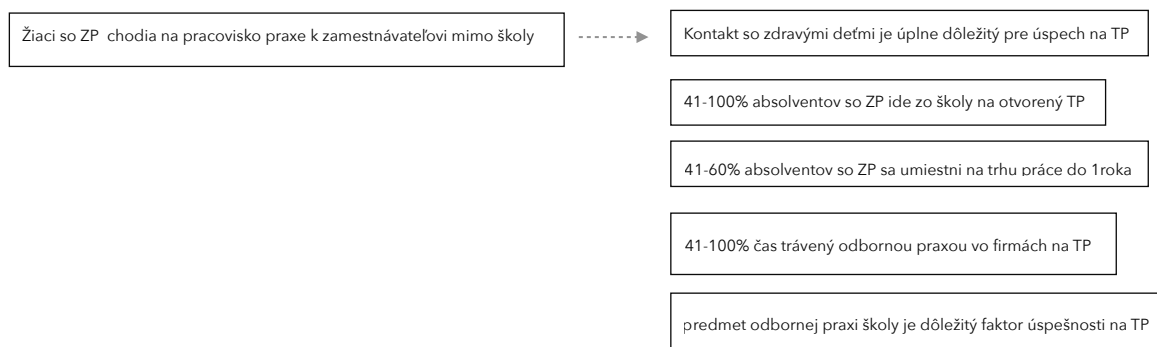
Kontakt školy so zamestnávateľmi	
áno	nie
poznajú školy potreby zamestnávateľov týkajúce sa všeobecne absolventov škôl	neúspech absolventov so ZP na trhu práce pripisujú ich finančnej závislosti na rodičoch
príprava na povolanie u zamestnávateľa počas štúdia na škole	-
vyššia úspešnosť absolventov na otvorenom trhu práce	-

Školy, ktoré sú menej v kontakte so zamestnávateľmi svojich absolventov v regióne považujú vo väčšej miere **finančnú závislosť svojich absolventov so ZP na rodine** za hlavný dôvod ich neúspechu na trhu práce, teda čím viac sú školy v kontakte so zamestnávateľmi, tým menej je tento dôvod podstatný pri posudzovaní neúspechu ich absolventov ($W=-5,124$; $p=0,01$).

Tie školy, ktoré sú v kontakte so zamestnávateľmi aj úplne **poznajú potreby týchto zamestnávateľov** v súvislosti s absolventmi so ZP ($W=-4,888$; $p=0,01$) a teda sa im snažia vychádzať v ústrety aj potrebnými zmenami v učebných osnovách, čo je významne odlišné od škôl, ktoré nie sú v kontakte so zamestnávateľmi v regióne vôbec.

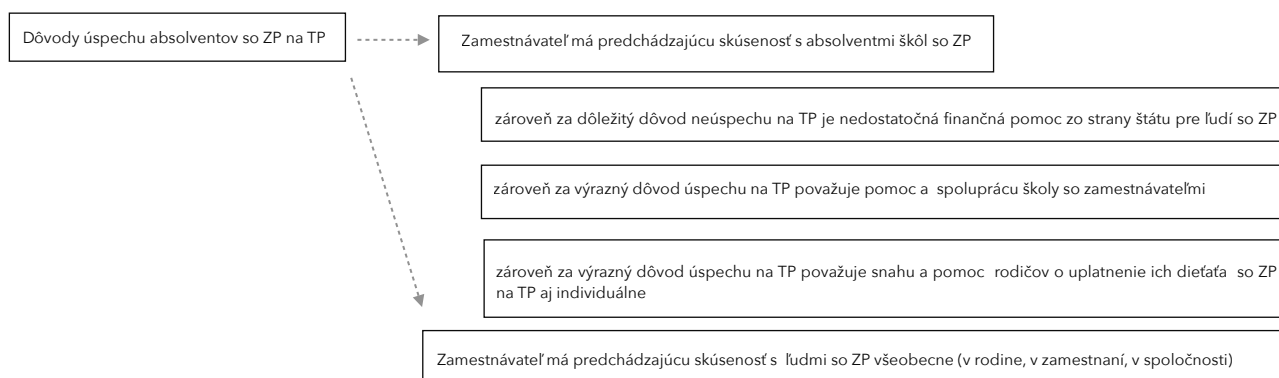
Hľadali sme súvislosti aj medzi úspešným uplatnením absolventov so zdravotným postihnutím na trhu práce a **prípravou na povolanie na odbornej praxi u spolupracujúceho zamestnávateľa**. Okrem toho, že 21 respondentov neodpovedalo, 20 z nich súvislosti medzi týmito dvoma javmi vôbec nevidia, ale 14 respondentov túto skutočnosť považuje za významnú. Pri zisťovaní vplyvu medzi úspešným uplatnením absolventov so zdravotným postihnutím na trhu práce a pomoci a spolupráce školy so zamestnávateľmi sme narazili na rôznorodé názory. Možnosti odpovede boli „vôbec nie“ (13), „nie príliš“ (12), „nemám názor/neviem sa vyjadriť“ (10), „trochu“ (18), „úplne“ (5) a neodpovedalo 19 respondentov. Rozpor nastáva u škôl so žiakmi s metabolickými poruchami (najviac do 20% zo všetkých žiakov najpočetnejšie zastúpené vo výskumnej vzorke), pretože polovica z nich vôbec nie je v kontakte so zamestnávateľmi, pričom druhá polovica je s nimi v kontakte ($W=-3,520$; $p=0,01$). Podobný rozpor vidíme aj u škôl, ktorých absolventi odchádzajú do zariadení sociálnych služieb (ústavného typu) s celoročným bývaním (24 prípadov zo 77 škôl), pričom len v 9 prípadoch sú v kontakte so zamestnávateľom a vo zvyšných 15 prípadoch vôbec (teda ich absolventi nedostanú ani na výber, pretože ich škola nemá v ponuke možnosť kontaktovať potenciálneho zamestnávateľa v regióne, hneď dajú rodičom kontakt na známe zariadenia sociálnych služieb pre ich ZP dieťa) ($W=-2,553$; $p=0,01$).

Obrázok 5 Faktory vplyvajúce na úspech absolventov so ZP na trhu práce (TP) podľa praxe u zamestnávateľa mimo školy

Školy, ktoré považujú za úplne dôležitý kontakt svojich žiakov so ZP so zdravými deťmi pre ich ďalšie uplatnenie sa v spoločnosti, posielajú svojich žiakov so ZP **praxovať mimo školy na pracoviská praxe u zamestnávateľov** ($W=-5,834$; $p=0,01$). Absolventi so ZP tých škôl, z ktorých idú v 41-100% prípadov na otvorený trh práce uvádza, že ich žiaci so ZP chodia praxovať mimo školy na pracoviská praxe u zamestnávateľov ($W=-2,921$; $p=0,01$). Školy, ktorých absolventi so ZP sa do roka po skončení školy zamestnávajú, uvádzajú priamo úmerne percentá úspešne zamestnaných absolventov s praxami na pracoviskách praxe u zamestnávateľov mimo ich školy, teda konkrétne 8 škôl uviedlo 21-40% a 2 školy 41-60% úspešnosť svojich absolventov so ZP na trhu práce do roka, pričom všetkých 10 škôl (nie sú to školy s integrovanou triedou alebo bežné s integrovanými žiakmi, sú medzi nimi aj špeciálne školy len so ZP žiakmi, rozloženie je v úspešnosti absolventov so ZP na trhu práce do roka štatisticky nevýznamne normálne rozložené a to isté sa týka aj rovnomerného zastúpenia druhu zdravotného postihnutia, nevyšli významné rozdiely medzi druhom zdravotného postihnutia absolventov škôl a ich úspešnosťou umiestnenia sa na trhu práce) má nakontaktované pracoviská praxe u zamestnávateľov mimo školy v porovnaní s 50 školami, ktoré majú do 20% úspešných absolventov a vôbec nenakontaktovaných zamestnávateľov s pracoviskami praxe mimo školy ($W=-4,361$; $p=0,01$). Tie školy, ktorých študenti chodia praxovať mimo školy na pracoviská praxe k zamestnávateľom zároveň uvádzajú až 40-100% čas strávený odbornou praxou vo firmách u týchto zamestnávateľov ($W=-4,175$; $p=0,01$). V školách, kde chodia študenti so ZP na prax mimo školy k zamestnávateľom, výrazne prisudzujú úspech na trhu práce práve príprave na povolanie v ich škole, konkrétne predmetu odbornej praxe ($W=-5,265$; $p=0,01$). Príprava na povolanie na odbornej praxi u spolupracujúceho zamestnávateľa počas štúdia je jednoznačne dôležitým dôvodom úspechu na trhu práce podľa vyjadrení 10 najúspešnejších škôl s 21-60% zamestnanými absolventmi so ZP ($W=-5,185$; $p=0,01$). Absolventi so ZP tých škôl, z ktorých idú v 41-100% prípadov na otvorený trh práce uvádza ako dôvod úspešnosti, že ich žiaci so ZP sa pripravujú na povolanie na odbornej praxi u spolupracujúceho zamestnávateľa počas štúdia ($W=-2,896$; $p=0,01$).

Obrázok 6 Faktory vplyvajúce na úspech absolventov so ZP na trhu práce (TP) podľa predchádzajúcej skúsenosti zamestnávateľa s absolventmi škôl so ZP

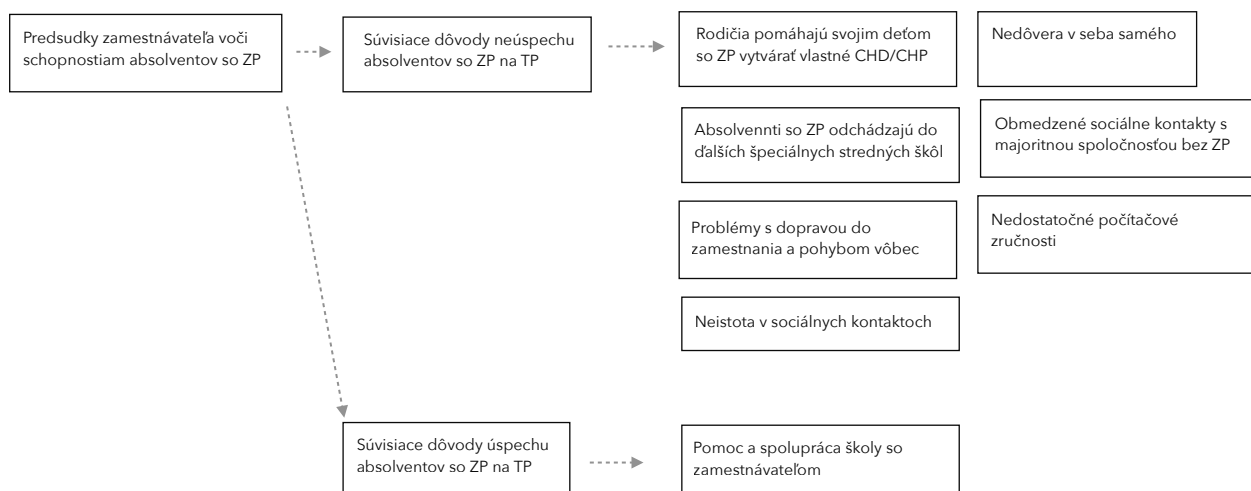

Zisťovali sme, či má vplyv na úspech absolventov **predchádzajúca skúsenosť zamestnávateľa s absolventmi ich škôl alebo predchádzajúca skúsenosť zamestnávateľa so zdravotne postihnutými ľuďmi (v rodine, v zamestnaní, v spoločnosti)**. Vidíme podobnosť v názoroch na hodnotenie jednotlivých otázok. 20 respondentov (zo 77) označilo v oboch otázkach možnosť odpovede „trochu“ to znamená, že 20 z nich trochu vidí súvislosť medzi úspešnosťou absolventov so zdravotným postihnutím na trhu práce a predchádzajúcou skúsenosťou, či už so zdravotne postihnutými absolventmi konkrétnych škôl alebo so zdravotne postihnutými ľuďmi vo všeobecnosti. Iba 5 respondentov v otázke skúsenosti zamestnávateľa so zdravotne postihnutými absolventmi a 4 respondenti v otázke predchádzajúcej skúsenosti zamestnávateľa so zdravotne postihnutými ľuďmi vo všeobecnosti sa s týmto názorom stotožňuje úplne. Je zaujímavé, že v prvom prípade 19, v druhom prípade 18 respondentov na danú otázku neodpovedalo a teda sa k danej novej súvislosti medzi úspešnosťou na trhu práce absolventov a predchádzajúcou skúsenosťou zamestnávateľa nevyjadriilo. Predchádzajúca skúsenosť zamestnávateľa s absolventmi škôl je jedným z najdôležitejších dôvodov úspešnosti na trhu práce podľa vyjadrení 10 najúspešnejších škôl s 21-60% zamestnanými absolventmi so ZP ($W=-6,005$, $p=0,01$). Školy, ktoré uvádzajú predchádzajúcu skúsenosť zamestnávateľa s absolventmi škôl ako výrazný dôvod úspešnosti ich absolventov so ZP na trhu práce považujú za dôležitý dôvod neúspechu na trhu práce nedostatočnú finančnú pomoc zo strany štátu pre ľudí so ZP pri hľadaní a zotrvaní v práci ($W=-3,360$; $p=0,01$). Zároveň školy, ktoré považujú nedostatočnú finančnú pomoc zo strany štátu pre ľudí so ZP pri hľadaní a zotrvaní v práci za dôvod neúspechu na trhu práce, vnímajú ako výrazný dôvod úspechu pomoc a spoluprácu ich školy so zamestnávateľmi ($W=-3,504$; $p=0,01$). Predchádzajúca skúsenosť zamestnávateľa s absolventmi školy je dôležitý dôvod úspechu na trhu práce podľa škôl tiež v súvislosti so snahou a pomocou rodičov o uplatnenie ich dieťaťa na trhu práce individuálne ako dôvodu úspešného zamestnania pre ich deti so ZP ($W=-2,780$; $p=0,01$). Takisto aj predchádzajúca skúsenosť zamestnávateľa so ZP ľuďmi (v rodine, v zamestnaní, v spoločnosti) je podľa 10 najúspešnejších škôl s 21-60% zamestnanými absolventmi so ZP takmer najdôležitejší dôvod úspechu absolventov so ZP na trhu práce ($W=-6,203$; $p=0,01$).

Pri zisťovaní **externých faktorov** vo vzťahu k spolupráci so zamestnávateľom sme začali zisťovaním dôvodov neúspechu umiestnenia absolventov so zdravotným postihnutím na trhu práce, a to najmä **predsudky zamestnávateľov a spoločnosti voči ľuďom so ZP ako aj voči ich schopnostiam a nedostatočná motivácia zamestnávateľov k zamestnávaniu ľudí so ZP zo strany štátu**.

Za väčší problém sú považované **predsudky zamestnávateľa voči schopnostiam absolventov so zdravotným postihnutím**, kde 51 respondentov (zo 77) sa stotožňuje s tým, že predsudky zamestnávateľa voči schopnostiam absolventov sú jedným z dôvodov neúspechu uplatnenia absolventov (28 škôl úplne a 23 škôl sa s týmto tvrdením stotožňuje trochu). Opačný názor má iba 5 respondentov. Podobne sú na tom **predsudky zamestnávateľa týkajúce sa zdravotného postihnutia vo všeobecnosti (ZP ako také)**, kde až 47 respondentov (21 trochu, 26 úplne) považuje predsudky zamestnávateľa týkajúce sa zdravotného postihnutia za dôvod neúspechu uplatnenia sa absolventov so zdravotným postihnutím na trhu práce. Rovnako 47 respondentov (27 trochu, 20 úplne) vidí veľký problém uplatniteľnosti absolventov so zdravotným postihnutím na trhu práce v **predsudkoch** zamestnávateľa a **celej spoločnosti voči zdravotne postihnutým ľuďom všeobecne**.

Obrázok 7 Faktory vplyvajúce na neúspech absolventov so ZP na trhu práce (TP) podľa predsudkov zamestnávateľa voči absolventom so ZP a ich schopnostiam

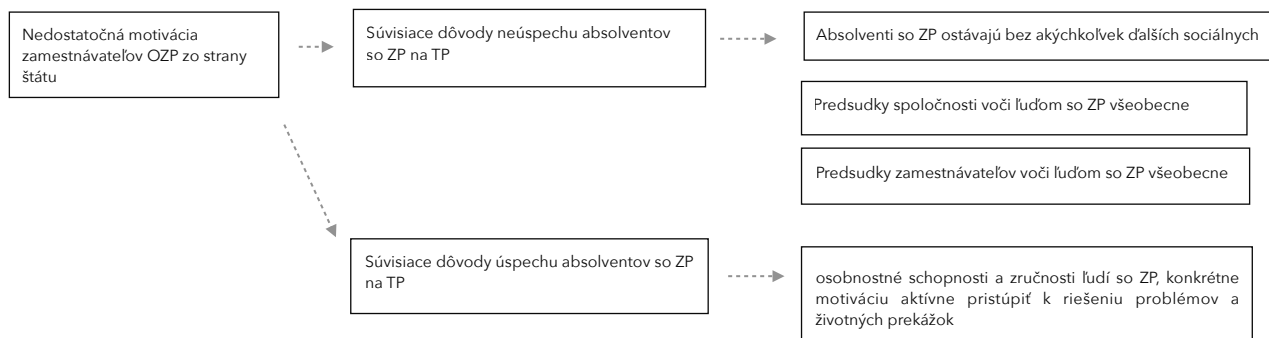

Predsudky zamestnávateľa týkajúce sa schopnosti absolventov so ZP sú hlavným dôvodom neúspechu na trhu práce podľa tých škôl, ktorých absolventi so ZP si vytvárajú s pomocou rodičov vlastné nové chránené dielne alebo pracoviská ($W=-2,958$; $p=0,01$) alebo aj škôl, ktorých absolventi odchádzajú do ďalších špeciálnych stredných odborných škôl ($W=-4,434$; $p=0,01$). Tieto predsudky zamestnávateľa považujú za výrazný dôvod neúspechu umiestnenia absolventov so ZP školy, ktoré považujú za výrazný dôvod neúspechu aj problémy s dopravou do zamestnania a pohybom vôbec ($W=-3,540$; $p=0,01$). Tie školy, ktoré identifikovali za hlavný dôvod neúspechu v zamestnaní predsudky zamestnávateľa týkajúce sa schopností absolventov so ZP zároveň identifikovali za ďalšie dôvody neúspechu aj neistotu v sociálnych kontaktoch a nedôveru v seba samého ($W=-2,678$; $p=0,01$), obmedzené sociálne kontakty s majoritnou spoločnosťou bez zdravotného postihnutia ($W=-3,897$; $p=0,01$), nedostatočné počítačové zručnosti ($W=-4,591$; $p=0,01$) a za hlavný dôvod úspechu považujú pomoc a spoluprácu školy so zamestnávateľmi ($W=-3,286$; $p=0,01$). Školy, ktoré uvádzajú *predsudky zamestnávateľa týkajúce sa zdravotného postihnutia* svojich absolventov so ZP vo všeobecnosti ako dôvody neúspechu na trhu práce uvádzajú ako ďalšie dôvody neúspechu aj neistotu v sociálnych kontaktoch a nedôveru v seba samého ($W=-2,771$; $p=0,01$), finančnú závislosť na rodine ($W=-4,094$; $p=0,01$).

Zvláštne výsledky vykázal dôvod neúspechu absolventov so ZP na trhu práce - **problémy s dopravou do zamestnania a pohybom vôbec**. Je zaujímavé, že rovnaký počet respondentov (13) považuje tento dôvod za problém úplne a rovnaký počet respondentov tento dôvod vôbec nepovažuje za problém.

Nedostatočná motivácia štátnej politiky zamestnanosti ľudí so zdravotným postihnutím pre zamestnávateľa sa javí ako významná pri uplatňovaní absolventov so zdravotným postihnutím na trhu práce. 36 (z celkového počtu 77 škôl) vidí v nedostatočnej motivácii zamestnávateľov zo strany štátu veľký problém. 17 z nich sa k danému názoru prikláňa len trochu. Ani jeden respondent neoznačil možnosť „vôbec nie“, teda ani jeden respondent nepokladá toto tvrdenie za irelevantné. Nedostatočná finančná pomoc zo strany štátu pre ľudí so zdravotným postihnutím pri hľadaní a zotrvaní v práci sa javí 22 respondentom ako problém úplne a 22 respondentom sa javí ako problém iba trochu. Nedostatočnú pomoc zo strany štátu za problém vôbec nepokladá 6 respondentov. Motivácia zamestnávateľa zo strany štátu vďaka štátnymi príspevkom na zamestnávanie ľudí so zdravotným postihnutím nie je medzi respondentmi veľmi považovaná za dôvod úspešnosti absolventov so zdravotným postihnutím na trhu práce. Na to, či motivácia zamestnávateľa zo strany štátu má vplyv na úspech absolventov nemá názor 19 respondentov, 17 neodpovedalo. Po 9 škôl za so vzťahom medzi motiváciou zamestnávateľa a úspechom absolventa stotožňuje „úplne“ aj „nie príliš“, 7 považuje tento vzťah za irelevantný.

Obrázok 8 Faktory vplyvajúce na neúspech absolventov so ZP na trhu práce (TP) podľa nedostatočnej motivácie zamestnávateľov zo strany štátu

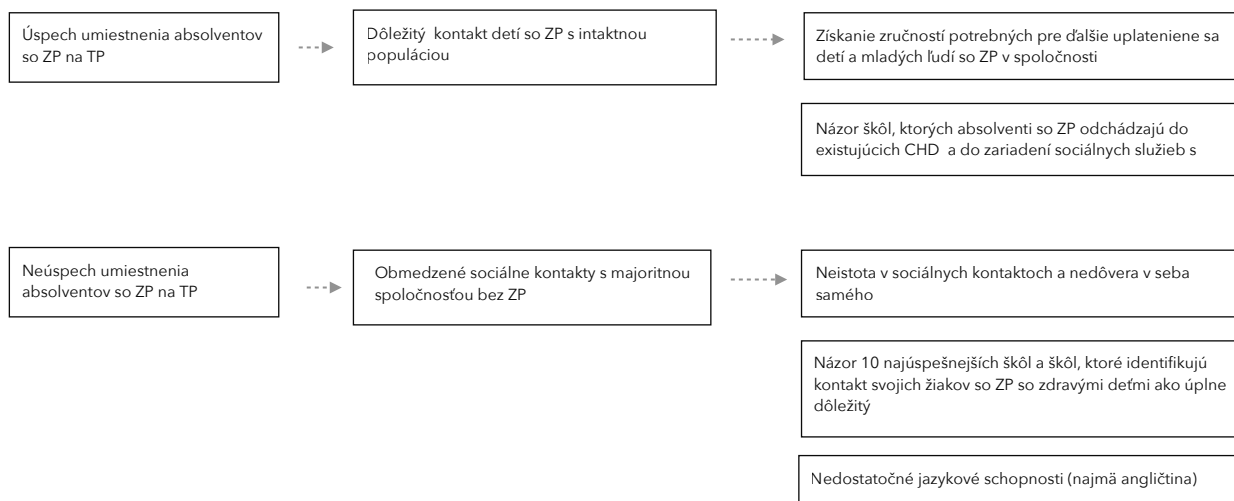
Nedostatočná motivácia štátnej politiky zamestnanosti ľudí so ZP pre zamestnávateľa je hlavným a výrazným dôvodom neúspechu zamestnanosti absolventov so ZP tých škôl, ktorých absolventi (väčšinou sa to týka 20% všetkých ich absolventov) ostávajú bez akýchkoľvek ďalších sociálnych väzieb v spoločnosti (ani denné stacionáre, ani ďalšie školy, žiadne zamestnanie, žiadne stretnutia v spoločnosti) ($W=-4,820$; $p=0,01$). Tiež tento dôvod neúspechu udávajú školy spolu s predsudkami zamestnávateľa a celej spoločnosti voči ZP ľuďom všeobecne ($W=-2,863$; $p=0,01$) a za dôvod úspechu na trhu práce udávajú osobnostné schopnosti a zručnosti ľudí so ZP, konkrétne motiváciu aktívne pristúpiť k riešeniu problémov a životných prekážok ($W=-2,650$; $p=0,01$).

3. Medzisektorová spolupráca s inštitúciami zameranými na prácu s mládežou

Posledná tretia oblasť nášho výskumu obsahuje medzisektorovú spoluprácu s inštitúciami zameranými na prácu s mládežou, na uľahčenie prechodu žiakov alebo študentov so zdravotným postihnutím zo školy do zamestnania v regióne. Ide o **spôsob kontaktovania a sieťovania školy s UPSVaR, mestskými a obecnými úradmi, rodičmi, inými školami či inštitúciami ďalšieho vzdelávania**, atď.

Internými faktormi sieťovania rozumieme rodinu a sociálne kontakty žiakov a študentov so zdravotným postihnutím.

Obrázok 9 Faktory vplyvajúce na neúspech absolventov so ZP na trhu práce (TP) podľa kontaktu detí so ZP s intaktnou populáciou

Našich respondentov sme sa pýtali, nakoľko je podľa ich názoru dôležitý **kontakt detí so zdravotným postihnutím s intaktnou populáciou** pre úspešnosť a získanie zručností potrebných pre ďalšie uplatnenie sa v spoločnosti. Zistili sme, že až 60 respondentov (zo 77) vníma tento kontakt ako dôležitý (40 úplne, 20 trochu). Za potrebný ho nepokladajú 2 respondenti a príliš sa s ním nestotožňuje 9 respondentov. Kontakt detí so ZP s intaktnou populáciou ako dôležitý faktor pre úspešnosť a **získanie zručností potrebných pre ďalšie uplatnenie sa detí a mladých ľudí so ZP v spoločnosti** uvádzajú ako výrazne dôležitý tie školy so žiakmi so ZP, ktorých absolventi odchádzajú (24 prípadov zo všetkých 77 škôl) do existujúcich chránených dielní ($W=-4,004$; $p=0,01$), tiež do zariadení sociálnych služieb (ústavného typu) s celoročným bývaním (24 prípadov zo 77 škôl) ($W=-4,050$; $p=0,01$). **Neistota v sociálnych kontaktoch a nedôvera v seba samého** ako výrazný dôvod neúspechu umiestnenia absolventa so zdravotným postihnutím na trh práce bol označený u väčšiny respondentov (zo 77 až 13 úplne, 32 trochu, 5 respondentov s dôvodom neúspechu vôbec nesúhlasili a 15 s ním nie príliš súhlasili). Školy, ktoré považujú za úplne dôležitý kontakt svojich žiakov so ZP so zdravými deťmi pre ich ďalšie uplatnenie sa v spoločnosti zároveň identifikujú ako úplný dôvod neúspechu umiestnenia sa absolventov so ZP na trhu práce neistotu v sociálnych kontaktoch a nedôveru v seba samého ($W=-2,918$; $p=0,01$). Jednoznačne úspešnejších 10 škôl s umiestnenými absolventmi na trhu práce do roka v 21-60% uvádza takmer úplnú dôležitosť **obmedzených sociálnych kontaktov s majoritnou spoločnosťou bez zdravotného postihnutia** ako dôvod neúspechu na trhu práce ($W=-5,747$; $p=0,01$). Tento dôvod považujú za závažný tie školy, ktoré rovnako považujú za problém aj nedostatočné jazykové schopnosti (najmä angličtinu) ($W=-2,875$; $p=0,01$).

V nasledovnom texte a obrázku 10 sa pozrieme na **závislosti žiakov a absolventov škôl so ZP - psychická na systém, štát, rodinu alebo asistenta či školu a zariadenie sociálnych služieb**.

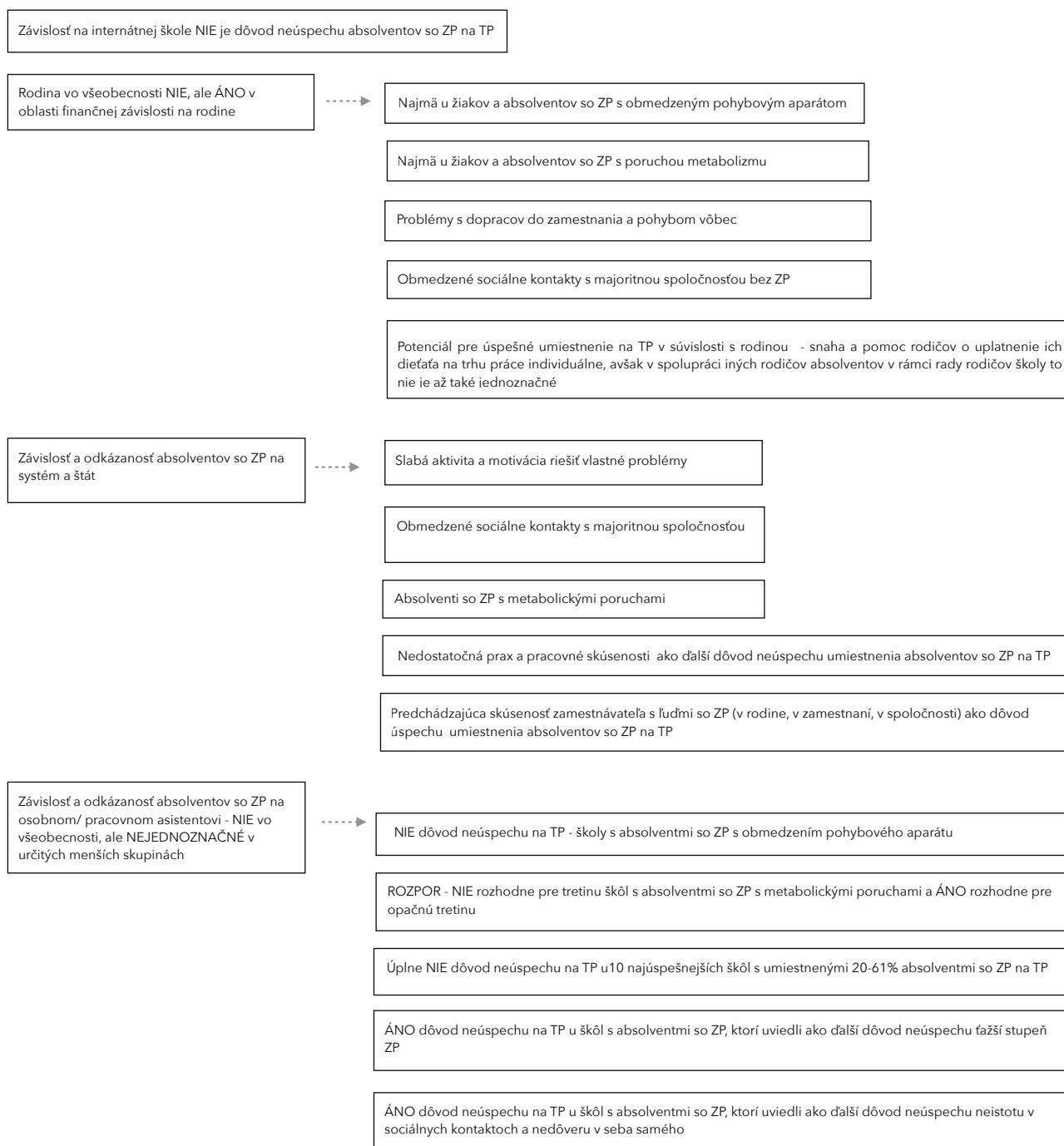
Zaujímalí sme sa, aký majú naši respondenti názor na dôvody neúspechu ich absolventov so zdravotným postihnutím na trhu práce. Prvým dôvodom bola **psychická závislosť na internátnej škole alebo na rodičoch**. 23 uviedlo, že sa vôbec nestotožňuje s týmto dôvodom neúspechu, 16 sa s ním nie príliš stotožnilo. Úplne sa s ním stotožnilo 10 respondentov.

Oveľa závažnejšia sa zdá byť **finančná závislosť na rodine** až pre 46 respondentov (zo 77, 23 úplne a 23 trochu), teda považujú daný problém za dôvod neúspešného uplatnenie svojich absolventov so zdravotným postihnutím na trhu práce. Skoro úplná finančná závislosť na rodine je dôvod neúspechu umiestnenia svojich absolventov so ZP najmä s obmedzeným pohybovým aparátom podľa škôl, ktoré majú takýchto žiakov ($W=-5,393$; $p=0,01$). To isté platí aj u škôl so žiakmi s poruchou metabolizmu ($W=-4,781$; $p=0,01$). Finančnú závislosť na rodine považujú za dôvod neúspechu na trhu práce tie školy, ktoré identifikujú aj problémy s dopravou do zamestnania a pohybom vôbec za dôvod neúspechu v zamestnaní ($W=-3,510$; $p=0,01$), tiež obmedzené sociálne kontakty s majoritnou spoločnosťou bez zdravotného postihnutia ($W=-3,760$; $p=0,01$). Na opačnej strane, veľký potenciál v úspešnom umiestnení na trhu práce (21 trochu, 20 úplne, 13 neodpovedalo a 10 nemalo názor/nevedelo sa vyjadriť) vidia školy v *snahe a pomoci rodičov o uplatnenie ich dieťaťa na trhu práce individuálne*, avšak v *spolupráci iných rodičov absolventov v rámci rady rodičov školy* to nie je až také jednoznačné. Najviac (21) sa vyjadrilo, že spoluprácu rodičov nevidia ako dôvod úspešného zapojenia sa absolventa na trhu práce, nie príliš veľký význam tomu priraduje 13 respondentov, iba 5 z nich úplne vidí spoluprácu rodičov ako dôvod úspešného umiestnenia na trhu práce.

Podobne je na tom **závislosť a odkázanosť absolventov so zdravotným postihnutím na systém a štát**, sprevádzaná slabou aktivitou a motiváciou riešiť vlastné problémy, kde až 34 škôl „úplne“ a 20 „trochu“ súhlasí s týmto dôvodom. Úplne nesúhlasí iba 1 respondent zo všetkých 77. **Obmedzené sociálne kontakty s majoritnou spoločnosťou** vidí ako problém pri uplatňovaní na trhu práce „úplne“ iba 8 a „trochu“ 26 škôl zo všetkých, pričom 15 sa s daným problémom nestotožňuje vôbec, a 12 nie príliš. Závislosť a

odkázanosť absolventov so ZP na systém a štát (slabá aktivita a motivácia rieši vlastné problémy) považujú za dôvod neúspechu umiestnenia svojich absolventov na trhu práce školy so žiakmi s metabolickými poruchami (skoro úplnú odkázanosť v 23 prípadoch z 27) ($W=-4,828$; $p=0,01$). Tiež je to za výrazný dôvod neúspechu na trhu práce pre tie školy, ktoré rovnako posudzujú aj nedostatočnú prax a pracovné skúsenosti ($W=-3,584$; $p=0,01$) a naopak za dôvod úspechu považujú predchádzajúcu skúsenosť zamestnávateľa so ZP ľuďmi (v rodine, v zamestnaní, v spoločnosti) ($W=-3,563$; $p=0,01$).

Obrázok 10 Faktory vplyvajúce na neúspech absolventov so ZP na trhu práce (TP) podľa rôznych závislostí na systéme

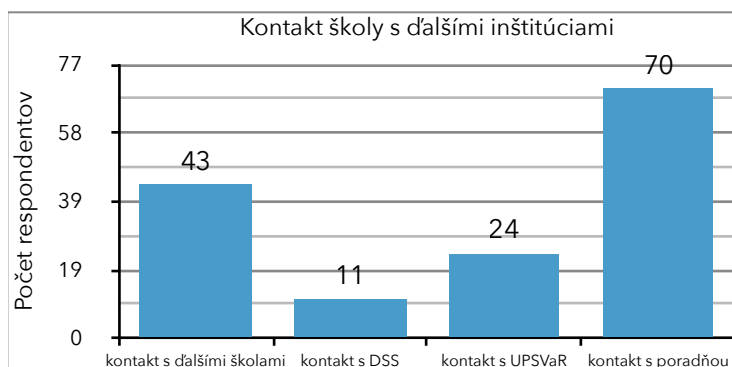

Ako druhý dôvod neúspechu umiestnenia absolventov na trh práce sme uviedli **odkázanosť na pomoc osobného/pracovného asistenta**. Názor na daný dôvod neúspechu na jednotlivých školách nie je

jednotný. Pozorujeme, že s našim tvrdením úplne súhlasí 12 respondentov, vôbec nesúhlasí 18. Nie príliš je s ním stotožnených 12, 17 zo všetkých 77 súhlasí iba trochu, a 8 z nich nemá na danú otázku názor/ nevie sa vyjadriť. 10 škôl sa do odpovedi na otázku nezapojilo. Ako dôvod neúspechu umiestnenia žiakov s obmedzeným pohybovým aparátom na trhu práce nevidia odkázanosť na pomoc osobného alebo pracovného asistenta školy, kde majú žiakov s týmto obmedzením (vo väčšine prípadov do 20% zo všetkých svojich žiakov so ZP, jdená sa o 11 z 32 škôl) ($W=-4,614$; $p=0,01$). Rozpor nastáva vo vzorke škôl so žiakmi s poruchami metabolizmu, z ktorých tretina uvádza tento dôvod ako úplný dôvod neúspechu a ďalšia tretia ako vôbec nepodstatný dôvod neúspechu ich žiakov na trhu práce ($W=-3,973$; $p=0,01$). Jednoznačne úspešnejších 10 škôl s umiestnenými absolventmi na trhu práce do roka v 21-60% uvádza takmer úplnú nepodstatnosť odkázanosti svojich absolventov so ZP na pomoc osobného alebo pracovného asistenta ako dôvodu neúspechu na trhu práce ($W=-5,747$; $p=0,01$). Túto odkázanosť uvádzajú ako výraznejší dôvod neúspechu na trhu práce školy, ktoré uviedli aj ťažší stupeň zdravotného postihnutia za dôvod neúspechu svojich absolventov so ZP na trhu práce ($W=-4,606$; $p=0,01$). Školy, ktoré považujú za dôvod neúspechu umiestnenia na trhu práce odkázanosť absolventov so ZP na pomoc osobného alebo pracovného asistenta, považujú rovnako za dôvod neúspechu aj neistotu v sociálnych kontaktoch a v nedôvere v seba samého ($W=-2,819$; $p=0,01$).

Za externé faktory považujeme **medzisektorovú spoluprácu škôl, UPSVaR, samospráv, mestskými a obecnými úradmi, inými školami či inštitúciami ďalšieho vzdelávania** pre mladých ľudí so zdravotným postihnutím.

Graf 9 Kontakt školy s ďalšími inštitúciami kvôli uplatneniu ich absolventov so ZP

Na grafe 9 je možné vidieť kontakt škôl a ďalších inštitúcií, **kam odchádzajú absolventi so zdravotným postihnutím kvôli ďalšiemu uplatneniu**. Je zrejmé, že až 43 škôl je úplne v kontakte s ďalšími školami, kam odchádzajú absolventi kvôli ďalšiemu vzdelávaniu. Najmenej, iba 11 škôl zo všetkých 77 je úplne v kontakte s DSS, kam odchádzajú ich absolventi po ukončení štúdia na ich škole. 24 škôl rovnako uviedlo úplný kontakt s Úradom práce, sociálnych vecí a rodiny a miestnou samosprávou. Pri dopytovaní sa na kontakt respondentov so psychológom, špeciálnym pedagógom alebo inou sociálnou poradňou, väčšina (58) uviedla úplnú spoluprácu s uvedenými odborníkmi, 12 označilo odpoveď „trochu“ a iba 2 respondenti (zo 77) nemajú žiaden kontakt so spomínanými odborníkmi.

Naša ďalšia otázka vyzývala respondentov, ktorí nie sú v kontakte so žiadnymi vyššie uvedenými inštitúciami o **návrhy na formy spolupráce a podpory pre zvýšenie zamestnatel'nosti ich absolventov**. Žiadne návrhy neprinieslo až 58 respondentov, ktorí otázku nevyplnili. Ostatné školy uviedli návrhy ako zvýšiť spoluprácu všetkých subjektov (10) (zamestnávateľ, UPSVaR, škola, štát atď.), vytváranie chránených dielní (3), osobný asistenti pre osoby so zdravotným postihnutím (2), motivovať žiakov k záujmu o uplatnenie sa na trhu práce (2), otváranie nových učebných odborov (1) a väčšia ústretovosť úradníkov (1).

Zamerali sme sa aj na dôvody úspešnosti uplatnenia absolventov na trhu práce s ohľadom na sieťovanie. **Pomoc a spoluprácu školy so psychológom** vníma ako pozitívne pre ďalšie uplatnenie sa absolventov 13 „úplne“ a 15 „trochu“. 9 z nich to ako prínos pri uplatňovaní vôbec nevníma a 20 škôl na položenú otázku neodpovedalo. **Pomoc a spolupráca školy so špeciálnym pedagógom** je úplne prospešná podľa 22 škôl a trochu významu tomu pripisuje 14 škôl. Aj v tomto prípade 9 škôl označilo odpoveď „vôbec nie“ a 17 sa nezapojilo do odpovede. **Pomoc a spoluprácu školy s miestnym úradom práce** vníma ako úplne prospešné 8 škôl, ako trochu prospešné 22 škôl a vôbec to nepokladá za prospešné 9 škôl. Na otázku neodpovedalo 17 škôl. Naopak **pomoc a spoluprácu školy s miestnou samosprávou** 14 škôl vôbec a 12 príliš nevníma ako pozitívum pri uplatňovaní sa absolventov na trhu práce. 10 z nich na spoluprácu nemalo žiaden názor, 15 súhlasilo s prínosom spolupráce iba trochu a iba 9 respondentov vidí úplný prínos ich školy s miestnou samosprávou. Väčším prínosom sa zdá byť **spolupráca školy s ďalšími sociálnymi a špeciálno-pedagogickými zariadeniami v regióne** ako neziskové organizácie, DSS, ďalšie špeciálne školy a i. Najviac (zo 77 pričom 19 respondentov neodpovedalo) 16 škôl uviedlo, že sa s danou spoluprácou „trochu“ súhlasia, úplne s ňou súhlasí 11, 8 škôl vôbec nesúhlasí s touto spoluprácou ako prínosom pri umiestňovaní sa na trh práce svojich absolventov so zdravotným postihnutím, 11 nie príliš súhlasí, 12 nemá na danú vec názor/ nevie sa vyjadriť a 19 škôl neodpovedalo.

Zisťovali sme, či pokladajú školy za dôvod neúspechu svojich absolventov **architektonické bariéry**. Dozvedeli sme sa, že 21 respondentov vôbec nie a 16 príliš nepovažuje tieto bariéry za dôvody neuplatnenia na trhu práce. Odpoveď „trochu“ označilo 14 respondentov a iba 2 považujú architektonické bariéry ako problém pri uplatňovaní sa absolventov so zdravotným postihnutím na trhu práce.

Sledovali sme **dôvody neúspechu umiestnenia absolventov so ZP na trhu práce v súvislosti s týmito vyššie zmienenými kontaktami**, znázornené v obrázku 11 na nasledujúcej strane.

Absolventi so ZP tých škôl, z ktorých idú v 41-100% prípadov na otvorený trh práce uvádza, že ich škola je vo výraznejšom (41-100%) **kontakte so psychológom, špeciálnym pedagógom alebo inou sociálnou poradkyňou kvôli žiakom a absolventom so ZP a ich ďalšiemu uplatneniu** ($W=-4,216$; $p=0,01$). Tento kontakt je dôležitým faktorom pre úspešnosť na trhu práce aj podľa vyjadrení škôl, ktorých absolventi odchádzajú k zamestnávateľom, ktorí ich mali počas štúdia na odbornej praxi ($W=-3,827$; $p=0,01$). Uvedené potvrdzuje aj fakt, že školy, ktoré majú výraznejší kontakt so psychológom, špeciálnym pedagógom či sociálnym poradcom kvôli ďalšiemu uplatneniu ich absolventov so ZP majú zavedenú odbornú prax u zamestnávateľov na pracoviskách praxe mimo školy ($W=-6,439$; $p=0,01$), avšak vo firmách trávajú do 20% času odbornou praxou ($W=-7,610$; $p=0,01$). Psychológ, špeciálny pedagóg a sociálna poradkyňa sú dôležité a využívané školami, ktorých absolventi so ZP ostávajú po škole bez akýchkoľvek ďalších sociálnych väzieb (ani denné stacionáre, ani ďalšie školy, žiadne zamestnanie, žiadne stretnutia v spoločnosti) - týchto škôl je až 42 zo všetkých 77 v rôznom pomere (väčšinou uvádzajú, že do 20% ich absolventov so ZP patrí do tejto skupiny), pričom až 6 škôl nemá s týmito odborníkmi žiadny kontakt napriek beznádejnej situácii ich absolventov so ZP ($W=-4,884$; $p=0,01$). Čím viac škola spolupracuje so psychológom, tým viac považuje za dôvod neúspechu umiestnenia svojich absolventov so ZP ich ťažší stupeň zdravotného postihnutia ($W=-2,781$; $p=0,01$).

Kontakt škôl s miestnym úradom práce ako dôležitý faktor pre úspešnosť a ďalšie uplatnenie sa detí a mladých ľudí so ZP v spoločnosti uvádzajú ako výrazne dôležitý tie školy so žiakmi so ZP, ktorých absolventi odchádzajú (24 prípadov zo všetkých 77 škôl) do existujúcich chránených dielní ($W=-3,409$; $p=0,01$). To isté potvrdzujú aj tie školy, ktorých absolventi si s pomocou rodičov vytvárajú vlastné nové chránené dielne alebo pracoviská ($W=-2,558$; $p=0,01$).

Obrázok 11 Faktory vplyvajúce na úspech a neúspech absolventov so ZP na trhu práce (TP) podľa kontaktov s ďalšími inštitúciami

Školy, ktoré uvádzajú väčší **kontakt s miestnou samosprávou (mestské a obecné úrady)** kvôli ďalšiemu uplatneniu svojich absolventov, považujú ich ťažší stupeň zdravotného postihnutia (mentálne alebo duševne) za výraznejší dôvod ich neúspechu na trhu práce ($W=-3,135$; $p=0,01$).

Spolupráca iných rodičov absolventov školy v rámci rady rodičov školy (teda rodičia ostali pomáhať aj po odchode ich dieťaťa so ZP z danej školy) nepovažujú za výrazný dôvod úspechu na trhu práce školy, ktoré

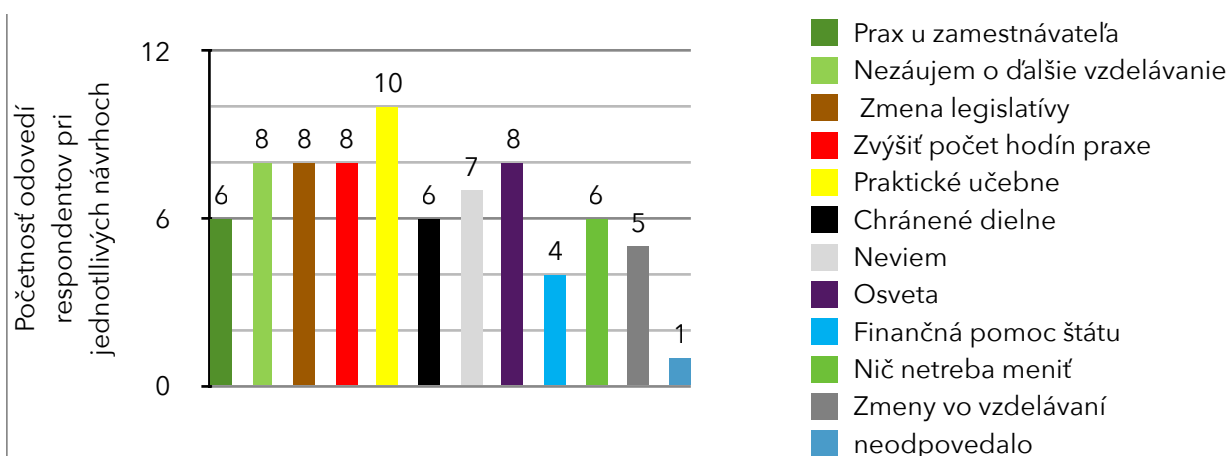
ale zároveň považujú za dôležité dôvody úspechu: osobnostné schopnosti a zručnosti absolventov so ZP, konkrétne inteligenciu a všeobecný spoločenský prehľad ($W=-4,116$; $p=0,01$), tiež motiváciu aktívne pristúpiť k riešeniu problémov a životných prekážok ($W=-4,336$, $p=0,01$), flexibilné prispôsobovanie sa novým situáciám a zodpovedné samostatné riešenie zadaných úloh ($W=-3,307$, $p=0,01$), snahu a pomoc rodičov o uplatnenie ich dieťaťa na trhu práce individuálne ($W=-4,607$; $p=0,01$), výraznú dôležitosť pripisujú príprave na povolanie v ich škole všeobecne - učebný plány, systém vzdelávania a výchovy ($W=-4,407$; $p=0,01$), pomoc a spolupráca ich škôl so psychológom ($W=-3,318$; $p=0,01$), so špeciálnym pedagógom ($W=-3,964$; $p=0,01$), s ďalšími sociálnymi a špeciálno-pedagogickými zariadeniami v regióne (neziskové organizácie, DSS a ďalšie špeciálne školy atď.) ($W=-3,630$; $p=0,01$) a motiváciu zamestnávateľa zo strany štátu vďaka štátnym príspevkom na zamestnávanie ľudí so ZP ($W=-2,986$; $p=0,01$).

Tie školy, ktorých absolventi so ZP odchádzajú do ďalších špeciálnych stredných odborných škôl aj sú v **kontakte s týmito školami ďalšieho vzdelávania** ($W=-5,142$; $p=0,01$).

4. Návrhy respondentov výskumu na zlepšenie súčasnej situácie

Zdá sa nám prospešné venovať sa pár otázkam v našom dotazníku osobitne, pretože v sebe obsahujú súhrn všetkých troch oblastí výskumu s návrhmi samotných respondentov výskumu, ktorí sa danej problematike venujú denne v praxi. Ako prvej by sme sa chceli venovať otázke, kde sa respondentov pýtame na ich názor a návrhy na zlepšenie v **oblasti prípravy na povolanie ich žiakov a absolventov so zdravotným postihnutím** v rámci vzdelávania na ich konkrétnej škole.

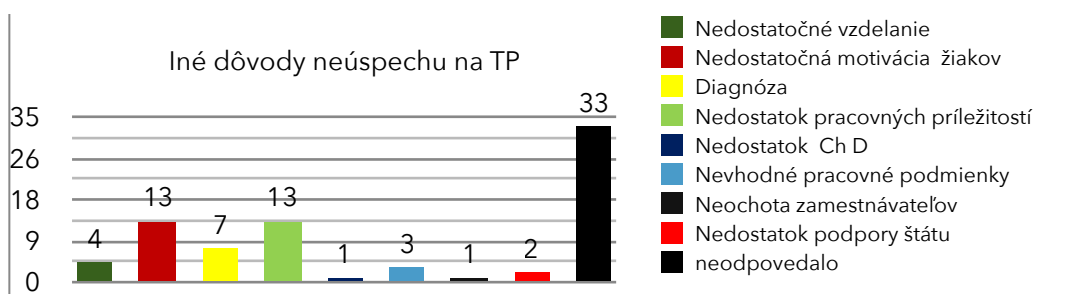
Graf 10 Návrhy respondentov na zlepšenie prípravy na povolanie ich žiakov so ZP

Pozorujeme, že na nami položenú otázku neodpovedal iba 1 respondent zo všetkých 77 (teda 76 využilo možnosť odpovedať). Najviac návrhov (10) sa týkalo zriadenia praktických učební na nácvik pracovných zručností. Po 8 respondentov pri každom návrhu by prijali zmeny legislatívy, zvýšenie osvetu (najmä medzi rodičmi a v spoločnosti) a odstránenie nezaujímam sa o ďalšie štúdium medzi deťmi aj ich zákonnými zástupcami. Ďalšie návrhy sa týkali posilniť prax u zamestnávateľa na pracovisku (6), vytváranie chránených dielní (6), zmeny vo vzdelávaní (5) a finančná pomoc od štátu (4). 7 respondentov nevedia o žiadnych návrhoch na zlepšenie procesu vzdelávania a 6 respondentov sa vyjadrilo, že netreba žiadne zmeny.

Ďalej sme skúmali názory jednotlivých škôl na **iné dôvody neúspešného umiestnenia ich absolventov so zdravotným postihnutím na trhu práce**, ktoré v nami zostavenom dotazníku neuvádzame.

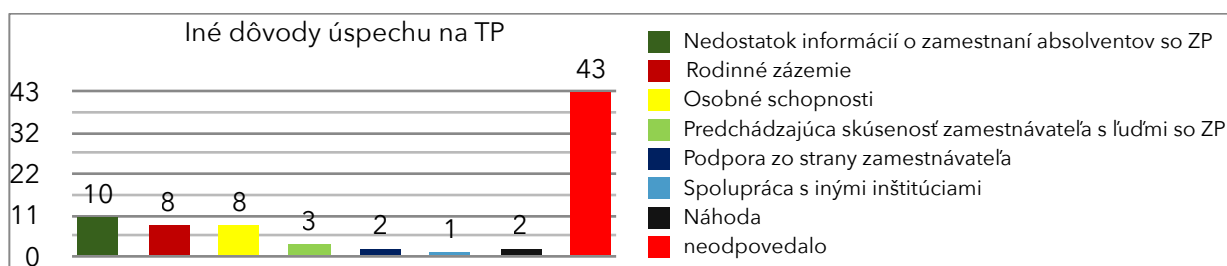
Graf 11 Iné dôvody neúspechu absolventov škôl so ZP na trhu práce

Ako môžeme z grafu 11 vyčítať, 33 respondentov sa k otvorenej otázke nevyjadrilo. Najviac (13) respondentov uvádzalo ako dôvody neúspechu nedostatočnú motiváciu žiakov/študentov a celkový nezájem o štúdium a tiež nedostatok pracovných príležitostí. 7 respondentov uviedlo ako možný dôvod diagnózu ich študentov, 4 nedostatočné vzdelanie, 3 nevhodné pracovné podmienky, nedostatok podpory od štátu (2), nedostatok chránených dielní (1) a 1 respondent uviedol neochotu zamestnávateľov zamestnávať ľudí so zdravotným postihnutím.

Pokračovali sme zisťovaním **ďalších dôvodov úspešnosti uplatnenia sa absolventov so zdravotným postihnutím na trhu práce**, ako sme si stanovili v dotazníku.

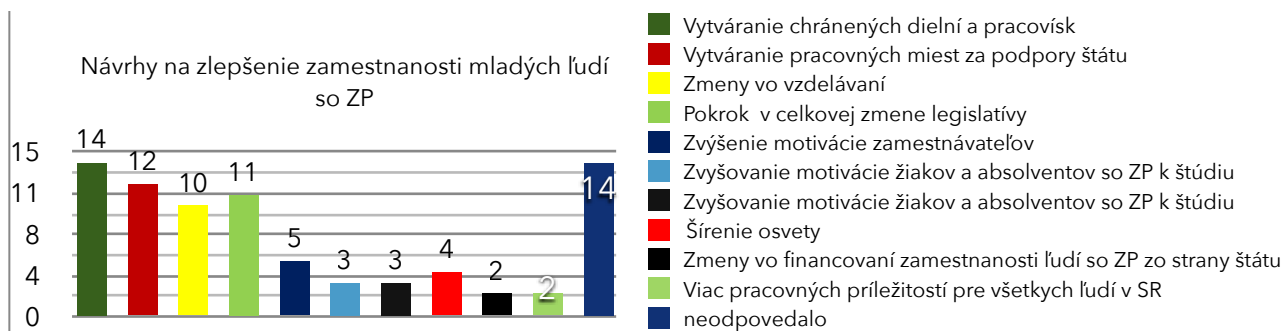
Graf 12 Iné dôvody úspechu absolventov škôl so ZP na trhu práce

Graf 12 ukazuje, že 43 respondentov sa k položenej otvorenej otázke nevyjadrilo. Najviac (10) škôl uviedlo, že škola nemá informácie o tom, že by sa niekto z ich absolventov uplatnil na trhu práce. Rodinné zázemie a osobné schopnosti žiakov pokladá za výhody pre uplatnenie sa na trhu práce absolventov so zdravotným postihnutím 8 škôl, 3 vidia potenciál v predchádzajúcej skúsenosti zamestnávateľa so zamestnávaním osôb so zdravotným postihnutím, 2 označili sa pomoc pri uplatnení sa najmä podporu zo strany zamestnávateľa, 1 respondent uviedol spoluprácu s inými inštitúciami a 2 respondenti pokladajú uplatnenia sa ich absolventov so zdravotným postihnutím za náhodu.

V závere dotazníku sme respondentov požiadali o vyjadrenie **názoru a návrhov na zlepšenie v problematike zamestnanosti mladých ľudí so zdravotným postihnutím na Slovensku**, znázornených v grafe 13 na nasledujúcej strane. 14 respondentov svoju odpoveď na danú problematiku nevyjadrilo, rovnaký počet (14) vidí zlepšenie situácie práve vo vytváraní chránených dielní, 12 zase vo vytváraní pracovných miest za podpory štátu. Ďalšou možnosť zlepšenia situácie, ako uvádza 10 respondentov, sú zmeny vo vzdelávaní, 11 vidí pokrok v celkovej zmene legislatívy. 5 škôl uviedlo, že treba začať pracovať so zvyšovaním motivácie zamestnávateľov, zvyšovaním motivácie žiakov/ študentov ako ku štúdiu tak aj k hľadaniu si zamestnania (3), šírením osvetu (4). 2 respondenti vidia potenciál v zlepšení situácie na základe zmien vo financovaní smerom od štátu a ďalší 2 respondenti pokladajú za zmenu situácie viac pracovných príležitostí pre všetkých ľudí v krajine.

Graf 13 Návrhy na zlepšenie problematiky zamestnanosti mladých ľudí so ZP na Slovensku

Diskusia

Pri vyhodnocovaní výskumu sme spozorovali skutočnosti, ktorým by sme chceli venovať špeciálnu pozornosť. Ide o školy, ktoré **majú úspešnosť zamestnávania svojich absolventov so zdravotným postihnutím do roka od ukončenia štúdia** nezávisle od formy a rozsahu úväzku medzi 21-40% (8) a 41-60% (2) zo všetkých absolventov na škole. Hovoríme o 8 špeciálnych školách (*Spojená škola internátna v Rožňave, Stredná odborná škola pre žiakov so sluchovým postihnutím internátna v Kremnici, Spojená škola internátna v Kysuckom Novom Meste, Spojená škola internátna v Michalovciach, Odborné učilište internátne Želovce, odborné učilište Ladce, Spojená škola internátna Tornaľa, Odborné učilište v Bratislave*), kde sú žiaci iba deti a mládež so zdravotným postihnutím, 1 bežná škola s integrovanou triedou (*Odborné učilište Ružomberok*) a 1 bežná škola s integrovanými žiakmi (*ZŠ a MŠ Bušince*). Na týchto školách ukončí ročne štúdium v priemere 11- 20 absolventov so ZP (5 škôl), 21- 50 absolventov (2), 51 a viac absolventov (2) a 6-10 absolventov (1 škola), ich absolventi so zdravotným postihnutím trpia okrem iných najčastejšie mentálnymi poruchami (10/10).

Po ukončení štúdia sa absolventi uplatňujú na otvorenom trhu práce (10/10), najčastejšie odchádzajú na absolventskú prax k zamestnávateľovi (5/10) alebo do existujúcich chránených dielní (5/10). Niektorí pokračujú v štúdiu na iných špeciálnych stredných odborných školách (6/10), následne na vysokých školách (3/10) alebo navštevujú rôzne typy denných stacionárov sociálnych služieb (5/10). Zo všetkých absolventov žije nezamestnaných v domácom prostredí v priemere 21-40% a iba do 20% z nich bez akýchkoľvek sociálnych väzieb.

Žiaci so zdravotným postihnutím trávajú priemerne 21- 40% času výučby a 21- 40% voľnočasových aktivít s intaktnými žiakmi bez zdravotného postihnutia a špeciálnych potrieb, pričom školy tento kontakt považujú za dôležitý z hľadiska úspešnosti a získavania zručností potrebných pre ďalšie uplatnenie sa v spoločnosti. Na zvyšovanie tohto cieľa školy poznajú potreby potenciálnych zamestnávateľov ich absolventov, komunikujú s nimi. Rovnako **sú v kontakte** aj s miestnym úradom práce, so školami, kde ich absolventi pokračujú v štúdiu. Školy spolupracujú so psychológom, špeciálnym pedagógom alebo s inou sociálnou poradňou, čo prispieva k zvýšeniu šancí uplatnenia sa ich absolventov so zdravotným postihnutím na trhu práce. Na týchto školách majú vyčleneného samostatného pedagóga pre kariérne poradenstvo a odbornú prax, ktorá je v učebných plánoch vedená ako samostatný predmet. Tento fakt sa spája s tvrdeniami zahraničných výskumov, ktoré potvrdzujú vplyv kariérneho poradenstva napr. v súvislosti so získaním pracovného miesta, stabilitou v zamestnaní a prácou na plný úväzok, a to i popri ďalších významných faktotorch, ktoré sa na týchto výsledkoch podieľajú (Shandra&Hogan, 2008, Garcia-Iriarte et al., 2007) Žiaci a študenti škôl praxujú u zamestnávateľa na pracovisku, kde trávajú v priemere 41- 60% celkového času praxe. Na zvýšenie šancí žiakov a absolventov týchto škôl uplatniť sa na trhu práce ročne (2 školy) alebo päťročne (8 škôl) menia svoje študijné plány a to najmä smerom k rozširovaniu hodín

odbornej praxe, zmeny študijných odborov, rozširovaním výučby cudzích jazykov a počítačových zručností.

Za zmeny a zlepšenia v oblasti prípravy na povolanie navrhujú lepšie materiálne technické vybavenie učební, pracovných asistentov platených úradom práce, zvyšovanie osvedčenia medzi rodičmi o dôležitosti a prospešnosti štúdia ich detí, obnovu predmetov, ktoré boli zrušené a viedli k vytváraniu pracovných návykov a praktických zručností, výkon odbornej praxe u zamestnávateľa na pracovisku a materiálnu podporu zo strany firiem pre školu.

Za najčastejšie dôvody neúspechu umiestnenia sa absolventov so zdravotným postihnutím na trhu práce pokladajú najmä ťažší stupeň zdravotného postihnutia, predsudky zamestnávateľov ohľadom schopností a zdravotného postihnutia absolventov so zdravotným postihnutím. Samotné vnímanie zdravotne postihnutých ľudí, ktoré sa pretláča do formy predsudku o ich výkone, ale i osobnostných kvalitách v spoločnosti, je významným faktorom kariérového vývinu človeka so zdravotným postihnutím (Groma, 2014). Podľa Feldmana (2004) existujúce štúdie v oblasti zamestnávania zdravotne postihnutých ľudí poukazujú na pretrvávajúce názory týkajúce sa nielen nižšej úrovne výkonu a vyššej miery absencií, ale i vyššej nehodovosti, negatívnych osobnostných vlastností a celkovo ťažšej zvládnuteľnosti týchto zamestnancov. Ďalšími dôvodmi sú neistota v sociálnych kontaktoch a nedostatok sebadôvery, finančná závislosť na rodine, ale i odkázanosť na systém a štát, nedostatočná motivácia štátnej politiky zamestnanosti ľudí so zdravotným postihnutím pre zamestnávateľa a nedostatočná finančná pomoc pre ľudí so zdravotným postihnutím pri hľadaní a zotrvaní v práci. Školy pokladajú za problém aj slabšiu flexibilitu a vytrvalosť absolventov v práci, komunikačné problémy a psychickú labilitu týchto ľudí najmä pri slabšej podpore zamestnávateľa v adaptačnej fáze v zamestnaní. Odporúčania, ktoré vyplývajú z európskych modelov úspešnej praxe hovoria aj o názoroch zo strany zamestnávateľov, pre ktorých je pri zamestnávaní mladých ľudí so špeciálnymi potrebami dôležité zamerať sa aj na potreby ďalšej podpory v zamestnaní. V tejto súvislosti ide o prepojenie viacerých systémov, resp. subjektov, ktoré sú zapojené do fázy prestupu mladého človeka zo školy do zamestnania, čo vyžaduje jednak vzájomné vzťahy spolupráce medzi školou, verejným a súkromným sektorom ako aj dostatok zdrojov a personálu (poradcovia, koučovia) na podporu nielen počas prechodu do zamestnania, ale i počas pracovného pomeru s cieľom udržania si práce, s jasne stanovenými kompetenciami a úlohami. K tomu sa však viaže i odbornosť jednotlivých profesionálov zainteresovaných v celom procese kariérového poradenstva, ich koordinovaná spolupráca a kvalifikácia potrebná na tvorbu individuálnych plánov zodpovedajúcich potrebám žiaka (Európska agentúra pre rozvoj vzdelávania osôb so špeciálnymi vzdelávacími potrebami, 2013). Absolventi majú často nerealistické zhodnotenie vlastných možností, v čom ich v niektorých prípadoch podporujú aj rodičia. Podľa štúdie BITSE (2014), ktorá sa snaží identifikovať rozličné prekážky v zamestnávaní mladých zdravotne postihnutých ľudí, sú príkladom toho i neúplné alebo nedostatočné predstavy o svojej vlastnej budúcnosti a uplatnení v živote. Chýbajúca pripravenosť na otázky pracovného života tak v niektorých prípadoch podporuje nedôveru vo vlastné schopnosti pri voľbe školy, vzdelávacích aktivít, samotného povolania či zamestnávateľa. Títo jedinci majú z rôznych dôvodov nižšie očakávania čo sa týka vlastnej úspešnosti pri absolvovaní školy a následného prechodu do zamestnania, čím dochádza k tomu, že pracujú na miestach, ktoré sú pod úroveň ich schopností (Coelho, 2000, podľa Feldman, 2004) a celkovo sa u nich ciele a plány ohľadne budúceho zamestnania objavujú neskôr (Feldman, 2004);

Na druhej strane, za výrazné **úspechy uplatnenia sa na trhu práce ich absolventov so zdravotným postihnutím** definujú tieto školy ich osobnostné schopnosti a zručnosti ako je inteligencia, všeobecný spoločenský prehľad a aktívne riešenie svojich problémov a životných prekážok. Dôležitou súčasťou je aj individuálna snaha rodičov o uplatnenie sa ich dieťaťa a najmä predchádzajúca skúsenosť zamestnávateľa s absolventmi a všeobecne so zdravotne postihnutými. Správa Európskej agentúry pre rozvoj špeciálneho vzdelávania (2006) predkladá vyjadrenia zamestnávateľov k problematike zamestnávania zdravotne

postihnutých osôb, na základe ktorých sa javia výrazne dôležitejšie pre firmy a zamestnávateľov všeobecne práve sociálne zručnosti v porovnaní s akademickým vzdelaním. Pre prípravu mladých ľudí sú tak významné skúsenosti priamo z pracoviska, pričom ich zistenia naznačujú, že zamestnávateľov je možné motivovať k zamestnávaniu mladých ľudí s rôznymi špeciálnymi potrebami i získaním dobrých výsledkov a pozitívnej skúsenosti spočiatku v spolupráci s mladými ZP, ktorých nároky na podporu pri adaptácii na pracovné podmienky nie sú tak vysoké (Individual Transition Plans , Supporting the Move from School to Employment ,2006). Veľký prínos vidia v ich príprave na povolanie v rámci učebných plánov, systému vzdelávania na školách, predmetu odbornej praxe a spolupráce so zamestnávateľmi, špeciálnymi pedagógmi a úradmi práce. Neodmysliteľnou súčasťou problematiky zamestnávania ľudí so zdravotným postihnutím je motivácia zamestnávateľa prostredníctvom štátnych príspevkov. Medzirezortná spolupráca je chápaná i vo svetle súčasných štúdií z tejto oblasti ako faktor, ktorý predstavuje prekážku pri prechode zdravotne postihnutých mladých ľudí do zamestnania. Pre efektívnejšie nastavenie celého procesu kariérneho poradenstva pre budúcich absolventov špeciálneho vzdelávania je zrejmá potreba zapájania a využívania dostupnej podpory ďalších organizácií (Riesen, Schultz, Morgan, & Kupferman, 2014). V podmienkach SR je podiel odbornej pomoci zo strany inštitúcií, ktoré sa špecializujú na zamestnávania zdravotne postihnutých občanov hodnotený ako nepatrný a výsledky vzdelávacích aktivít a prípravy pre trh práce v zmysle rekvalifikácií, ktoré poskytuje UPSVR, nepokrývajú komunikáciu zo zamestnávateľmi (Bednárík, et al., 2006).

Záver a odporúčania pre prax

Z kvalitatívno-kvantitatívneho výskumu realizovaného na slovenských špeciálnych základných a stredných školách a školách s integrovanými triedami a žiakmi, je možné identifikovať **interné i externé faktory úspechu a neúspechu ich absolventov so ZP na trhu práce**. Počet absolventov ročne variuje u jednotlivých škôl v rozmedzí 5 – 50 žiakov a viac. V súčasnej situácii, na základe dostupných informácií, po ukončení štúdia prechádza na otvorený trh práce, absolventskú prax, na miesto v existujúcej chránenej dielni či miesto u zamestnávateľa, kde žiak vykonával odbornú prax len do 20% absolventov, do 20% všetkých absolventov pokračuje v ďalšom štúdiu (SŠ, VŠ), rovnaké množstvo je umiestnených do zariadení sociálnych služieb denného typu/s celoročným bývaním alebo zostáva doma bez akýchkoľvek sociálnych väzieb. Významným zistením je pritom fakt, že 67 respondentov z celkového počtu 77 potvrdilo, že počet absolventov, ktorí sa do roka od ukončenia štúdia zamestnajú odhliadnuc od formy a rozsahu úväzku je iba do 20% všetkých absolventov. Najbežnejšie, až 81-100% absolventov so zdravotným znevýhodnením ostáva nezamestnaných, žijúcich v domácnosti.

V oblasti **odbornej praxi a prípravy na povolanie** zohrávajú dôležitú úlohu interné faktory medzi ktoré patria osobné schopnosti a zručnosti detí a mladých ľudí so zdravotným postihnutím. Dôvodom neúspechu je často ťažší stupeň postihnutia. Nedostatočné jazykové a počítačové zručnosti sú hodnotené ako dôvod úspechu či neúspechu v súvislosti aj s inými premennými, napr. inteligencia a všeobecný spoločenský prehľad, motivácia aktívne pristúpiť k riešeniu problémov a životných prekážok, snaha a pomoc rodičov o uplatnenie ich dieťaťa na trhu práce individuálne, príprava na povolenie v ich škole - konkrétne učebné plány, systémy vzdelávania a výchovy, flexibilnému prispôsobovaniu sa novým situáciám a zodpovednému samostatnému riešeniu zadaných úloh, nedostatočnou finančnou pomocou zo strany štátu pre ľudí so ZP pri hľadaní a zotrvaní v práci. Externé faktory v tejto oblasti vyplývajú z priebehu procesu vzdelávania a odborných praxí na školách. Väčšia časť respondentov má na škole vyčleneného samostatného učiteľa/ pedagogického pracovníka/ výchovného poradcu pre kariérne poradenstvo a odbornú prax na školách, menšie zastúpenie už majú školy so samostatným predmetom odbornej praxe a z toho len polovica (11 škôl) posielala svojich študentov so ZP na prax k zamestnávateľovi mimo školy. Ako najzávažnejší dôvod neúspechu svojich absolventov pritom väčšina (44) respondentov vidí práve v nedostatku praxe a pracovných skúseností. Významnými faktormi sa ukázali aj motivácia

zamestnávateľa zo strany štátu vďaka štátnym príspevkom na zamestnávanie ľudí so ZP a čas, ktorý žiaci trávia s intaktnou populáciou. Z tvrdení danej výskumnej vzorky totiž vyplynulo, že čím viac času výučby trávia žiaci so ZP s intaktnými žiakmi bez zdravotného postihnutia, tým menej ich školy vnímajú ťažší stupeň zdravotného postihnutia (mentálneho alebo duševného) za dôvod neúspechu umiestnenia svojich absolventov so ZP na trhu práce.

Pre zamestnávanie mladých ľudí so zdravotným postihnutím sú podstatné **kontakty škôl so zamestnávateľmi a tvorba pracovísk praxe v regióne**. Alarmujúce sú fakty, že až 34 škôl (zo 77) nie je v kontakte s potenciálnymi zamestnávateľmi absolventov škôl v ich regióne, 46 škôl uviedlo, že ich študenti vôbec nechodia pracovať k zamestnávateľovi na pracovisko, a až 61 škôl označilo za dĺžku času trávenia žiakov so zdravotným postihnutím na odbornej praxi vo firmách rozmedzie medzi 1-20%. Externé faktory, ako problémy s dopravou do zamestnania či pohybom vôbec, predsudky alebo predchádzajúce skúsenosti zamestnávateľov so ZP a motivácia zamestnávateľa zo strany štátu vďaka štátnymi príspevkom na zamestnávanie ľudí so zdravotným postihnutím sa podieľajú na úspechu či neúspechu mladých absolventov len čiastočne.

Medzisektorová spolupráca zahŕňa v zmysle interných faktorov vplyv rodiny a sociálnych kontaktov žiakov a študentov zo ZP, s čím súvisí finančná závislosť na rodine, psychická závislosť na rodičoch a sociálnom systéme v štáte, obmedzený kontakt so spoločnosťou, neistota v sociálnych kontaktoch a nedôvera v samého seba, odkázanosť na osobného asistenta, systém a štát. K externým faktorom bola priradená spolupráca odborníkov (multidisciplinárny prístup), miestnym úradom práce a miestnou samosprávou. Väčším prínosom sa podľa vyjadrení respondentov zdá byť spolupráca školy s ďalšími sociálnymi a špeciálno-pedagogickými zariadeniami v regióne ako neziskové organizácie, DSS, ďalšie špeciálne školy a i.

Príkladom dobrej praxe v súčasných podmienkach je na základe predložených výskumných zistení možné označiť školy, ktorých výsledky sme prezentovali v predchádzajúcej časti. Zmeny v tejto problematike v podmienkach Slovenskej republiky by podľa ich názoru mohla priniesť väčšia štátna podpora a morálne ocenenie zamestnávateľov, ktorí umožňujú školám odbornú prax na pracovisku, alebo zamestnávajú ľudí so zdravotným postihnutím na otvorenom trhu práce. Pozornosť venovaná pozitívnej skúsenosti je jednou z výrazných tém pri prekonávaní prekážok zamestnávania mladých zdravotne postihnutých ľudí. Častým javom sú mylné predpoklady potenciálnych zamestnávateľov, ktoré sa týkajú ako ich schopností tak celkového stavu. Podľa uvedených vyjadrení, vnímanie týchto predsudkov sa spája aj s vnímaním problémov mladých ZP absolventov v úrovni ich sociálnych zručností, preto ako úspešnejšie sa javia školy, ktorých žiaci a študenti mali častejšie možnosť kontaktu s intaktnou populáciou. Ďalším návrhom, ktorý vyplýva z výskumných zistení je zaviesť duálne vzdelávanie žiakov a zvýšiť podporu chránených pracovísk či ešte lepšie zaviesť inštitút prechodu zo školy na otvorený trh práce - medzitrh práce, realizovať zmeny v legislatíve a politike zamestnanosti štátu tejto znevýhodnenej skupiny uchádzačov o zamestnanie. Potenciál zmien vidia školy vo zvýhodňovaní zamestnávateľov, nie nezamestnaných, úprave zákona o sociálnych dávkach a iných príspevkoch, ktoré dokopy nebudú prevyšovať možnú mzdu zarobenú u zamestnávateľa. Podpora motivácie na strane mladých zdravotne postihnutých by však mala začať oveľa skôr než pri ukončovaní školy. Vzdelávanie prepojené na potreby žiakov i trhu práce poskytuje budúcim zamestnávateľom kvalitných absolventov, schopných získať a udržať si pracovné miesto s potrebnou podporou. K tomuto cieľu vedie žiakov a študentov kariérne poradenstvo, ktoré poskytujú odborní zamestnanci školy, kvalifikovaní na prácu s mládežou so špeciálnymi potrebami a na prax zamerané odborné predmety, poskytujúce reálne podmienky firiem a zamestnávateľov.

Súhrn návrhov pre prax:

V skúmanej oblasti týkajúcej sa predmetu odborných praxí na školách sa ako

najvýraznejšie odporúčania pre prax javia nasledujúce:

- Zmeny vo vzdelávaní, ktoré zahŕňajú nastavenie duálneho vzdelávania, zriadenie učební na nácvik pracovných zručností a celkové zvýšenie počtu hodín praxe
- Motivácia k štúdiu, ktorá predstavuje odstránenie nezáujmu o ďalšie štúdium medzi deťmi aj ich zákonnými zástupcami a ktorá by viedla k zlepšeniu študijných výsledkov a dochádzky, ako aj zvýšeniu záujmu a samotné uplatnenie sa na trhu práce,
- Obnova predmetov, ktoré boli zrušené, no viedli k vytváraniu pracovných návykov a praktických zručností

Oblasť výskumu venujúca sa kontaktu škôl so zamestnávateľmi z hľadiska uplatnenia ich budúcich absolventov priniesla nasledujúce návrhy:

- Zvýšenie hodín praxe v nadväznosti na zmeny vo vzdelávaní
- V súvislosti s väčším počtom hodín praxe posilniť prax u zamestnávateľa na pracovisku
- Zvyšovanie motivácie zamestnávateľov zamestnávať zdravotne postihnutých mladých ľudí nielen zo strany štátu, ale i odbúraním predsudkov a šírením osvety o možnostiach a schopnostiach ľudí so zdravotným postihnutím
- Príklady dobrej praxe a ocenenie zamestnávateľov, ktorí umožňujú mladým ZP žiakom prax či sami zamestnávanie mladých ZP podporujú

V zmysle medzisektorovej spolupráce, ktorou sa zaoberala tretia oblasť tohto výskumu, je možné sformulovať tieto odporúčania:

- Podporiť legislatívne zmeny týkajúce sa spôsobu financovania zo strany štátu
- Podpora chránených dielní a medzitrhu práce
- Podpora štátu pri vytváraní pracovných miest
- Prostredníctvom jednotlivých spomínaných opatrení tak zvýšiť celkovo motiváciu zamestnávateľov zamestnávať mladých absolventov so zdravotným postihnutím

Literatúra

- Európska agentúra pre rozvoj vzdelávania osôb so špeciálnymi vzdelávacími potrebami, 2013.
Európske modely úspešnej praxe v odbornom vzdelávaní a príprave - Účasť žiakov so špeciálnymi vzdelávacími potrebami/zdravotným postihnutím na odbornom vzdelávaní a príprave. Odense, Dánsko: Európska agentúra pre rozvoj vzdelávania osôb so špeciálnymi vzdelávacími potrebami.
- Feldman, D. C. (2004). The role of physical disabilities in early career: Vocational choice, the school-to-work transition, and becoming established. *Human Resources Management Review*, 14, 247-274.
- Groma, M. (2014). Kariérové poradenstvo pre osoby so zdravotným postihnutím v sieti modelov zdravotného postihnutia. *Kariérové poradenstvo v teórii a praxi*, 3(6), 6-14.
- Kyriazopoulou, M., Weber, H., & European Agency for Development in Special Needs Education. (2013). *Európske modely úspešnej praxe v odbornom vzdelávaní a príprave: účasť žiakov so špeciálnymi vzdelávacími potrebami/zdravotným postihnutím na odbornom vzdelávaní a príprave.* Európska agentúra pre rozvoj vzdelávania osôb so špeciálnymi vzdelávacími potrebami.
- Life Long Learning Programme 2007 - 2013, & Leonardo Da Vinci - Partnerships. (2014). Barriers which Inhibit the Transition from School to Employment. Cit z http://www.innovia.at/neu/uploads/media/Bitse_Final_Report.pdf
- Riesen, T., Schultz, J., Morgan, R., & Kupferman, S. (2014). School-to-Work Barriers as Identified by Special Educators, Vocational Rehabilitation Counselors, and Community Rehabilitation Professionals. *Journal of Rehabilitation*, 80(1), 33-44.
- Soriano, V., & European Agency for Development in Special Needs Education. (2006). *Individual transition plans: supporting the move from school to employment.* European Agency for Development in Special Needs Education.
- Bednárik, Rastislav; Hanzelová, Eneke; Kostolná, Zuzana; Repková, Kvetoslava; Reichová, Daniela. 2006. *Zmapovanie súčinnosti subsystémov sociálnej ochrany na zlepšenie zamestnanosti a zamestnatelnosti občanov so zdravotným postihnutím : Sociálna ochrana osôb so zdravotným postihnutím a starších osôb po systémových zmenách sociálnej politiky a trhu práce.*
- Zmapovanie súčinnosti subsystémov sociálnej ochrany na zlepšenie zamestnanosti a zamestnatelnosti občanov so zdravotným postihnutím : Sociálna ochrana osôb so zdravotným postihnutím a starších osôb po systémových zmenách sociálnej politiky a trhu práce. / Aut. správy Bednárik, Rastislav; Hanzelová, Eneke; Kostolná, Zuzana; Repková, Kvetoslava; Reichová, Daniela, Inštitút pre výskum práce a rodiny, Bratislava. - 2119. 01.01.2006-31.12.2007. Bratislava: IVPR, 2006. - 89 s.

